

Torsdagen den 20 november em.

Kl. 19.30

*Tidsplaner för
kammarens samman-
träden, m. m.*

Förhandlingarna leddes till en början av andre vice talmannen.

45 § Tidsplaner för kammarens sammanträden, m. m.

Anf. 168 ANDRE VICE TALMANNEN:

Som ett led i försöksverksamheten med ändringar i riksdagens arbetsformer kommer kammarens arbetsplena på onsdagarna i fortsättningen att börja kl 09.00. Arbetsplenium kommer inte någon dag att pågå längre än till kl. 23.00. En i enlighet härmed reviderad plan för kammarens sammanträden den 24 november–den 17 december har utdelats till kammarens ledamöter.

Voteringar skall inte förekomma efter kl. 18.00 men debatter i olika ärenden skall kunna äga rum också på kvällstid, dock utan att ärendena då tas upp till avgörande. Under dagtid skall ärendena debatteras och voteringar anordnas enligt de principer som för närvarande tillämpas. Ärenden i vilka överläggningen kan beräknas inte bli avslutad så att voteringen kan vara klar till kl. 18.00 får samordnas med övriga ärenden som behandlas under kvällen och avgöras gemensamt under följande arbetsplenium. Detta inleds med en votering om inte prioriterade ärenden måste få gå före. Ett arbetsplenium enbart för att besluta i ärenden som behandlats kvällen före anordnas bara i undantagsfall.

Möjligheterna att slopa eller reducera middagsuppehållet kommer att prövas på onsdagarna fr. o. m. den 26 november. Kammarens sammanträden pågår då från kl. 09.00 längst till kl. 23.00 utan middagsuppehåll eller – om så blir erforderligt med hänsyn till personalens arbetssituation – med ett förkortat middagsuppehåll.

Till kammarens ledamöter har också utdelats en preliminär tidsplan för kammarens sammanträden under tiden den 12 januari–den 20 mars 1987.

46 § Fortsattes överläggningen om arbetsmarknadsutskottets betänkande 1986/87:5 (forts. från prot. 31).

Anf. 169 GERD ENGMAN (s):

Herr talman! Jämställdhet mellan kvinnor och män är ett mål som det råder bred politisk enighet om i dag. De politiska partierna, parterna på arbetsmarknaden och många fler har skrivit program och deklarationer om vikten av att kvinnor och män på lika villkor delar makt, inflytande och ansvar på samhällets alla områden – såväl i politiken och i arbetslivet som i hemmen. *Målet* råder det alltså i stor enighet om, men hur *vägen dit* skall se ut finns det många och helt olika förslag till. Det har vi om inte annat sett och hört i dagens debatt.

I det betänkande som nu behandlas hänvisas till den kvinnorepresentationsutredning som regeringen tillsatt. Eftersom det är jag som är utredaren, känner jag mig manad att framföra några synpunkter på jämställdhetsfrågan i vad avser just kvinnorepresentationen, speciellt med inriktning på vad de politiska partierna kan göra redan i dag.

Kvinnor har haft rösträtt i mer än 60 år och utnyttjar den också – i det senaste riksdagsvalet var de kvinnliga väljarna något fler än de manliga. På arbetsmarknaden finns i dag många kvinnor – 47 % av arbetskraften består nu av kvinnor. I de politiska partierna håller sig kvinnornas andel av medlemmarna kring 40 %, och i de fackliga organisationerna är nästan hälften av medlemmarna kvinnor. Men innebär nu dessa siffror att kvinnor också har möjlighet att styra hur politik, arbete och fritid skall formas? Nej, i min första delrapport, kallad "Skall även morgondagens samhälle formas enbart av män?", visar en kartläggning betydligt dystrare siffror.

Om man skall kunna ändra det faktum att män har betydligt större inflytande över de politiska besluten än kvinnor, krävs åtgärder på många nivåer. En sådan åtgärd är en öppen debatt om hur det kan komma sig att verkligheten är som den är och hur långt man är beredd att gå för att förändra den.

Jag är naturligtvis hedrad över den tilltro man har till mitt kommande slutbetänkande. I ett särskilt yttrande till det betänkande från arbetsmarknadsutskottet som nu behandlas poängteras dessutom att det är oerhört viktigt att utredningsarbetet fullföljs så skyndsamt som möjligt. Jag kan garantera folkpartiets och centerns representanter i utskottet att jag är den första som vill ha ett snabbt resultat av mitt utredningsarbete. Det är ju också något som regeringen redan uttalat sig för, varför det kan ligga nära till hands att påstå att det särskilda yttrandet kan liknas vid att slå in redan öppna dörrar.

Charlotte Branting frågade mig tidigare när slutbetänkandet kommer. Jag fick mitt sekretariat i mars detta år, och jag tycker att vi har arbetat mycket snabbt. Vi arbetar nu under hård press, men vi kommer att hålla den av oss uppgjorda tidsplanen. Under våren 1987 kommer ett slutbetänkande att framläggas.

Jag vill dock varna för en övertro på att de möjligheter statsmakterna har för att förbättra kvinnorepresentationen skulle vara undermedlet och därmed lösa alla problem.

Nej, arbetet måste pågå intensivt på alla plan, inte minst i de politiska och

fackliga organisationerna. Även om vi i dag inte har medlen att *tvunga* fram en jämn könsrepresentation, har ju alla nominerande organisationer möjlighet att för sin del utse kvinnor till de s. k. indirekt valda organen.

Herr talman! Låt mig nämna några siffror som belyser läget. I den tidigare nämnda delrapporten redovisar vi representationen för 6 804 uppdrag inom 88 centrala myndigheter, 175 länsorgan och 12 departement. De politiska partierna har genomgående den högsta andelen kvinnor bland sina företrädare – 22 % av de totalt 1 367 ordinarie ledamöterna är kvinnor. Rekryteringsbasen för de politiska företrädarna är oftast riksdagsgrupperna på central nivå och landstingsgrupperna på regional nivå. Den mest flagranta skillnaden mellan kvinnornas andel av rekryteringsbasen och av dem som väljs för statliga uppdrag finner vi på länsnivå. Kvinnornas andel av landstingsgrupperna är i genomsnitt 37 %, vilket är en relativt glädjande siffra. Men när landstingen sedan väljer företrädare för den regionala statsförvaltningen sjunker siffran till 21 %. Det finns också stora regionala skillnader. I Stockholm finns 42 % kvinnor i landstinget och 34 % i den regionala statsförvaltningen. I Malmöhus län däremot finns 40 % kvinnor i landstinget men bara 15 % i de statliga länsorganen. Man kan med fog fråga de politiska partierna om de kvinnliga landstingsledamöterna i Malmö är mindre kompetenta än de i Stockholm.

Det är alltså enkelt att konstatera och bevisa att kvinnorna förlorar på de indirekta valen.

Vilka är nu recepten på de goda åtgärder som måste till för att förbättra kvinnornas andel i de beslutande församlingarna?

1. Självfallet är villkoren i det politiska livet av stor betydelse. Bara den frågan skulle behöva en särskild utredning.
2. Hur är attityderna reellt inom den egna organisationen till behovet av en jämn könsfördelning? Oftast har man flotta formuleringar i programskrifter, men när det kommer till praktisk handling är det annorlunda.
3. Hur rekryterar man till de olika organen? Vi har genom intervjuer och samtal funnit att de som utses som företrädare för organisationer och partier alltid befinner sig mycket högt upp i hierarkin och därför oftast är män. Rekryteringsbasen för kvinnor blir i ett sådant hierarkiskt system utomordentligt begränsad. De som utses är ofta personer med flera liknande uppdrag och som dessutom har tidskrävande uppdrag inom sin egen organisation. Det kanske vore bättre, sett ur verksamhetens synvinkel, att också personer med mindre fullteknade almanackor ingick i t. ex. styrelser och kommittéer?
4. Vad betraktas som kvalifikationer och kompetens i dag? Kanske finns det andra värden än dem som tillämpas i dag som skulle kunna gälla?
5. Vilka konkreta handlingsplaner lägger man upp för att öka kvinnorepresentationen? Om man har en väldigt snäv rekryteringsbas måste man också ha en medveten strategi för hur man skall kunna bredda den, om inte annat så ur demokratisk synvinkel tycker jag.

Ja, detta är bara några axplock ur det frågebatteri vi nu bombarderar företrädare för de nominerande organisationerna med i utredningsarbetet. En av de viktigaste uppgifterna i arbetet är att försöka att få till stånd en

debatt och också handling på alla nivåer. Här kan arbetet alltså påbörjas, och måste påbörjas, redan i dag.

Till detta kommer självfallet de åtgärder jag kan föreslå regeringen – och redan har föreslagit regeringen – att vidta för att öka kvinnorepresentationen. Som nämns i betänkandet kan vi se fram emot skärpningar i förordningen om jämställdhet i statlig verksamhet och kommittéförordningen för att tydligare markera jämställdhetsaspekterna. Jag tittar också på den lagstiftning som finns i Norge och Danmark och som innebär att nominerande organisationer måste nominera en kvinna och en man till varje erbjuden post.

Herr talman! Det är viktigt att inse att oavsett hur kraftfulla åtgärder regeringen tillgriper när jag har lagt fram mitt slutbetänkande, beror resultatet på de attityder och den vilja som finns inom de nominerande organisationerna. De i riksdagen representerade partierna, och som därmed nås också av detta inlägg, kan alltså nu börja med att rannsaka sig själva. Min kartläggning är ett bra hjälpmedel, även om det är svidande fakta som presenteras. I de styrelser och kommittéer som kartlagts fattas många viktiga beslut om hur resurser skall fördelas och om hur reformer skall utformas och förverkligas. Jag tror inte att kvinnorna i de många organisationer som finns företrädna i de statliga styrelserna har tänkt sig att överlämna alla dessa viktiga frågor åt männen. Den debatt som måste till och de konstruktiva förslag och åtgärder som blir resultatet av en sådan debatt, kombinerat med de förslag jag under våren lägger fram i mitt slutbetänkande, kommer att bilda ett bra arbetsunderlag för den socialdemokratiska regeringen, som var klok nog att inse att utvecklingen mot en ökad kvinnorepresentation går alldeles för långsamt. Därför, har den också vidtagit åtgärder för en förbättring. Och snart nog kan vi förhoppningsvis konstatera att morgondagens samhälle inte kommer att formas enbart av män.

Anf. 170 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Herr talman! Först vill jag gärna ge Gerd Engman en komplimang för det delbetänkande som nu kommit ut. Jag tycker att det kom väldigt snabbt och är intressant läsning som också – det är jag övertygad om – ger olika organisationer en push.

Det känns skönt att i detta sammanhang i alla fall kunna deklarerat att utredningen har folkpartiets fulla stöd. Folkpartiet var ju med att driva fram utredningen. Folkpartiet var det första parti som satte upp ett klart mål 1972, nämligen att ingetdera könet skulle vara representerat med mindre än 40 %. I folkpartiet har vi i mitten av 1970-talet nått en 50-procentig kvinnorepresentation i vår partistyreelse.

Vi är naturligtvis inte nöjda ännu, långt därifrån. Det vore intressant att höra vilka möjligheter det finns att påverka regeringen. Gerd Engman nämnde inte om hon har fått svar på alla de intressanta frågor som ställdes till bl. a. Thage Peterson och Bo Holmberg om den dåliga kvinnorepresentationen i de olika departementen. Det vore värdefullt att få höra vad man har tänkt göra för att inom departementen verkligen få fler kvinnor på handläggarnivå. I dag är de flesta kvinnor ofta sekreterare. Vilka möjligheter finns för dem att komma upp på handläggarnivå?

Det finns en hel del som man kan återkomma till. Jag kan försäkra Gerd Engman om att vi ser fram emot inte minst rekommendationen om hur man i kommittéerna skall gå till väga för att verkligen efterfölja den rekommendation som kom till under den icke-socialistiska regeringens tid 1981 och som under senare år alls icke efterlevts.

Anf. 171 GÖREL THURDIN (c) replik:

Herr talman! Jag instämmer i vad Charlotte Branting sade, att delbetänkandet är bra. Jag vill också uttala mitt stöd till Gerd Engman för fortsatt arbete. Men jag vill påminna henne om att det jämställdhetsarbete som nu bedrivs är en fortsättning på någonting som startade under den borgerliga regeringstiden. Jag tror att vi kvinnor gör bäst i att försöka hålla ihop när det gäller jämställdhetsarbete och inte trötta om alltför många saker. Samtidigt vill jag säga att vi har litet skilda åsikter om på vilket sätt arbetet skall gå till. Från centerns sida har vi hela tiden hävdats att ett aktivt parlamentariskt inflytande är av väldigt stor betydelse.

Anf. 172 INGRID HEMMINGSSON (m) replik:

Herr talman! Jag vill också hålla med Gerd Engman om att detta är en mycket viktig fråga som kräver en öppen debatt. Det understödjer jag. I och med det utredningsbetänkande som kommit har det naturligtvis blivit debatt, och det skall bli debatt.

Vidare kan jag hålla med om att den kvinnliga representationen är mycket dålig i många församlingar, speciellt om man ser på den fackliga rörelsen. Där är den kvinnliga representationen extra svag.

Därför tror jag att en öppen debatt kring detta verkligen för frågan framåt.

Gerd Engman varnade för alltför stor tilltro till de förslag som kommer. Jag vill nog hålla med om det, fast kanske på litet andra grunder än Gerd Engman avsåg. Mycket av detta är svårt, men en sak i det kommande förslaget tror jag inte blir bra i längden. Det gäller det eventuellt tillänkta – Gerd Engman sade att hon skulle se på det norska förslaget – lagförslaget om att det skall bli tvång på att anmäla både en man och en kvinna till utredningar och andra tillsättningar. Jag tror att det för med sig mycket negativa konsekvenser för kvinnorna.

Dels kan det slå tillbaka på kvinnorna själva, dels kan olika organisationer komma i ganska knepiga situationer. Man kan ha en kvinna som är mycket lämplig för uppdraget, sedan måste man föreslå också en man, och därefter är det regeringen eller någon annan som skall sätta ihop utredningen e. d. Då kan det bli väldigt snett. Det kan t. o. m. bli så att en kvinna som är mycket lämpad och intresserad av uppdraget inte får det.

Ytterligare en sak tror jag är mycket viktig: Många gånger har vi nog allihop upplevt att det är svårt att få kvinnor att ställa upp på olika uppdrag. Det är kanske inte alltid männen som är ovilliga att släppa fram kvinnorna, utan det är också svårt att få kvinnorna att ställa upp. Där tror jag att vi måste göra stora insatser i de olika organisationerna. Det gäller att med uppniutran, utbildning och på andra sätt få kvinnor att ta sitt fulla ansvar och vara med och agera, vara med i diskussionerna om dessa viktiga frågor och inte överlämna dem enbart till män. Det ansvaret vilar mycket på oss själva.

Anf. 173 GERD ENGMAN (s) replik:

Herr talman! Först och främst: Tack för alla komplimanger beträffande delrapporten! Jag hoppas att den kommer att användas, och jag vet att så sker.

Däremot tycker jag kanske att det är litet övermaga att påstå att jämställdheten skulle ha börjat med borgerliga regeringar. Jag är inte den som försvarar att statssekreterarna i departementen inte följer 1981 års rekommendation. Tvärtom jagar jag dem med blåslampa för att de skall följa den.

I folkpartimotionen säger man att det måste till hårdare åtgärder än 1981 års rekommendation, och jag ser fram emot folkpartiets stöd om jag i mitt slutbetänkande lägger fram ett lagstiftningsförslag – det är ju det enda som återstår.

Jag minns inte vilken sammansättning de olika borgerliga regeringarna har haft, men kanske var moderaterna med 1981, när rekommendationen kom till om att man skulle utse både en man och en kvinna. Då har jag litet svårt att förstå det motstånd som moderaterna visar mot en skärpning av en sådan regel, även om detta inte är aktuellt ännu – jag har inte kommit så långt i mitt utredningsarbete.

Jag tycker också det är bra att folkpartiet har könskvotering i sitt partiprogram och sina partistadgar. Men då är det sorgligt att folkpartiet i de regionala organen utser bara 23 % kvinnor. Vi har hemskt mycket kvar att göra tillsammans för att få fram fler kvinnor.

Den statliga personalpolitiken ingår inte i mitt uppdrag. Därför kan jag inte ägna mig åt att få fler sekreterare att bli handläggare.

Vad som kommit i och med delbetänkandet är som sagt de väntade besluten om förändringar i förordningen samt den debatt som de facto satt i gång. Det tycker jag vittnar om att den socialdemokratiska regeringen och de tjänstemän som finns i departementen har en vilja att försöka förbättra situationen.

Anf. 174 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Herr talman! Jag påstod inte att jämställdheten började i samband med att vi hade borgerliga regeringar. Men jag vill påminna Gerd Engman och kammarens övriga ledamöter om att det hände en hel del på jämställdhetens område under den här tiden. Vi fick JämO. Vi fick jämställdhetslagen, och också den här rekommendationen.

Vi ser fram emot att rekommendationen, genom en uppstramning, framöver skall kunna bli ett bättre instrument. Vi skall ta ställning till det när vi får förslaget. Jag förlitar mig på Gerd Engmans ord att förslaget kommer snart. Ni kan räkna med folkpartiets stöd.

Anf. 175 GERD ENGMAN (s) replik:

Herr talman! Jag vill bara för ordningens skull tillägga att jag inte sade att Charlotte Branting hade sagt att jämställdheten började i och med de borgerliga regeringarna. Det var Görel Thurdin som sade det. Men det var ett bra erkännande från Charlotte Branting att jämställdheten började

tidigare, och jag tror att det till stor del berott på det tryck från kvinnorna som funnits och som finns.

Prot. 1986/87:32
20 november 1986

Jämställdhet

Anf. 176 MARGARETA WINBERG (s):

Herr talman! En fråga har genomsyrat debatten under timmarna på eftermiddagen. Det är frågan om vad jämställdhet innebär. Debatten har också visat att alla partier, med något undantag, delar uppfattningen att ordet jämställdhet betyder lika rättigheter och möjligheter för både kvinnor och män. Jag skulle kunna tillägga att det också betyder lika skyldigheter. Man får ju inte rättigheter och möjligheter utan att ge ifrån sig något, dvs. man har också skyldigheter.

En följdfråga blir då varför kvinnor och män inte har lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter. Kvinnohistorien är fylld av förklaringar. För mig, som är aktiv i det socialdemokratiska kvinnoförbundet och inte feminist i allmänhet, är kvinnors självständighet och frigörelse det övergripande problemet. Till min glädje, och kanske också till min förvåning, verkar det som om både centern och folkpartiet delar denna syn.

Kvinnor har sedan urminnes tider varit förtryckta av männen, men också av överheten. Detta dubbla förtryck har medfört att kvinnor fått kämpa på två olika fronter. Kampen mot överheten har kunnat ske tillsammans med männen i gruppen eller klassen, medan den andra kampen har fått föras emot män i största allmänhet. Inget av de två momenten kan, enligt vårt sätt att se, isoleras från det andra. Här ligger en avgörande skillnad gentemot vissa borgerliga förespråkare som i olika sammanhang hävdar att alla kvinnor har gemensamma intressen och att kvinnokampen därför kan föras utan att samhällsordningen i övrigt ifrågasätts.

Frigörelsen, och därmed jämställdheten, förutsätter oberoende. Det är därför vi så envist hävdar att grunden för jämställdhet är egen försörjning. Bara genom ett eget förvärvsarbete som man kan leva på finns förutsättningar för att kvinnor skall bli jämställda med männen. Allt annat tal, det som exempelvis Ingrid Hemmingsson ägnade sig åt, är försök att föra en debatt som i själva verket inte är önskvärd. Det är på sätt och vis att krafsa i marginalen. Man måste ju hänga med – det skulle se illa ut om man inte med läpparna bekände det som så många diskuterar och är intresserade av i dag.

När man, som vi gör, kopplar jämställdhet till egen försörjning kan man fråga sig hur kvinnornas situation på arbetsmarknaden i dag och deras möjligheter att bli jämställda med männen ser ut. Vi vet att många nya kvinnor strömmade ut i förvärvslivet under 1970-talet. Det var främst utbyggnaden i den offentliga sektorn som svarade för de nya arbetstillfällena. Kvinnorollen kom att förändras. Men männen klarade inte av att i samma takt förändra sin roll. De tog inte sin del av ansvaret för hem och barn: Därför tvingades många kvinnor att arbeta deltid. Därmed utvecklades kanske världens största deltidsarbetsmarknad.

Kvinnor har således inte lyckats fullt ut att bli jämställda. Samtidigt vet vi att inga jobbar övertid så mycket som småbarnspapporna. Vad vi anar i dag 1986 beträffande kvinnors rätt till arbete i framtiden är framför allt följande tre saker.

För det första: Datoriseringen inom industri, kontor och handel kommer att ske i allt snabbare takt.

För det andra: Den offentliga sektorns expansion minskar kraftigt jämfört med vad som var fallet på 1970-talet.

För det tredje: Allt fler deltidsarbetande efterfrågar en längre arbetstid.

Dessa tre faktorer drabbar samfällt kvinnorna som grupp. Jag skall gärna utveckla det hela litet.

Dataeffektutredningen sade exempelvis att om inte extraordinära åtgärder sätts in kommer ca 100 000 kontorister inom en tidsperiod på 5–15 år att bli arbetslösa. De i dag tidsvis monotona och ibland rutinbetonade kontorsjobben kommer att kunna skötas med ordbehandlare och annan teknik och med kraftigt reducerad personalstyrka.

Vi vet vidare att det är kvinnorna inom industrin som har de lägst kvalificerade, sämst betalda jobben. Vi vet dessutom att nyrekryteringen inom tillverkningsindustrin helst sker bland gymnasieingenjörer – också för i dag lågt kvalificerade arbetsuppgifter. Det är säkerligen helt riktigt att göra så. Industrianställda med hög kunskap är en ovärderlig tillgång i utvecklings- och konkurrenshänseende. Därvidlag är en omsvängning i synen på vad som är viktigt för näringsliv och företagsamhet på gång också i Sverige.

Dessa förändringar är nödvändiga. De är ett led i en utveckling som vårt land, såväl som andra länder genomgår. Men vad jag talat om i min motion och vad Socialdemokratiska kvinnoförbundet är mycket oroligt för är hur denna omställningsprocess går till. Den kommer nämligen, om den inte förbereds och planeras, att skapa stor arbetslöshet bland kvinnorna. Vi menar att man måste gå fram på flera sätt med detta. T. ex.:

För det första måste flickor stimuleras att utbilda sig otraditionellt. Det var glädjande att höra att bl. a. Ingrid Hemmingsson tog upp den här frågan. Men jag ställer mig då frågan vem hon egentligen företräder. När kvinnor exempelvis tränger in på domarbanan uttalar nämligen en moderat manlig riksdagsman att det får till följd att männen flyr och kompetensen hotas. Läser man mellan raderna kan man förstå att han menar att rättssäkerheten hotas, om kvinnorna kommer in på domarbanan i för stor omfattning. Det betyder: Männen – duktiga, kvinnorna – dåliga. Är denna mansgrissyn partiets ståndpunkt, Ingrid Hemmingsson?

För det andra måste kvinnorna i s. k. riskyrken i sitt arbete utbildas för den förändring som kommer.

För det tredje måste vi kanske också av sysselsättningskäl införa sextimmarsdagen.

Utskottet hänvisar för sin del till proposition 130 om kvinnors villkor på arbetsmarknaden. Dessutom redovisar utskottet olika projekt som tar upp just de frågeställningar som jag har berört. Det är bra, men svagheten i detta handlingsätt är att det lätt blir ett jippo, ett projekt som är roligt ett tag. Men när uppståndelsen lagt sig och vardagen åter lägrat sig över länen och deras länsstyrelser lägrar sig också liknöjdheten och ointresset.

Här i riksdagen finns det ett intresse och ett engagemang för de här frågorna, men det är mycket svårare att hitta samma insikt och medvetenhet hos landshövdingar och deras närmaste män – de är ju nästan undantagslöst av det könet.

Nu har arbetsmarknadsdepartementet analyserat de kartläggningar som gjorts ute i länen. När man läser analyserna bekräftas de farhågor som vårt kvinnoförbund har framfört så många gånger. Man slås också av bristen på program för framtiden. Ansvaret för utvecklingen av kvinnoarbetena vilar till stor del på länsstyrelserna. Detta är viktigt att klargöra, så att var och en som känner sig vilja göra någonting vänder sig till den som har verktyget i sin hand, nämligen i detta fall länsstyrelserna.

Så några övriga reflexioner över debatten.

Jag kan dela Gustav Perssons uppfattning att moderaterna kör på i gammal högerstil när de talar om sin valfrihet. Vad är det för valfrihet att välja mellan att kvinnor sköter hem och att kvinnor sköter både hem och förvärvsarbete? Vilken egentlig valfrihet innebär det för kvinnorna? Vad är det för valfrihet när man säger åt sjukvårdsbiträdena, som hotas av moderaternas sparplaner inom den offentliga sektorn: Framtiden för er är att starta eget?

Sammanfattningsvis vill jag som företrädare för det socialdemokratiska kvinnoförbundet säga följande: Jämställdhet når vi när både kvinnor och män är ekonomiskt oberoende, när kvinnor och män delar på arbetet med hem och barn, när alla barn har en bra barnomsorg, när sex timmars arbetsdag är genomförd och när makten och inflytandet över produktionen och samhället delas lika.

Anf. 177 INGRID HEMMINGSSON (m):

Herr talman! Först vill jag gå in på det påstående som Margareta Winberg riktade till oss. Det gällde en moderat riksdagsledamot som i en artikel hade uttalat sig om domarnas kompetens osv. Jag har inte läst den artikeln, så jag kan inte gå närmare in på innehållet i den, men när jag har läst den skall jag diskutera den med nämnde ledamot.

Men det här kräver faktiskt litet mera reflexion. Margareta Winberg sade att hon hade läst mellan raderna och utgick från att författaren var en mullig mansgris. Men tänk om det ligger någonting i det som stod i artikeln: när en yrkeskår får ett större antal kvinnor hålls lönerna nere – det låter ju alldeles förfärligt i den här debatten! Det är då självklart att de kompetenta människorna som har arbetat länge, vare sig de är män eller kvinnor, söker sig till andra verksamhetsområden med bättre lön.

Om det skulle vara på det sättet, ser det verkligen dystert ut för jämställdheten i vårt land. I så fall är den offentliga sektorn en riktigt dålig arbetsgivare. Här vilar faktiskt ett tungt ansvar på arbetsmarknadens parter.

Eller kan det vara så att det är den ökade utjämningen som Gustav Persson har talat sig varm för i dag som i slutändan leder till sådana här effekter? Denna utjämning har lett till att lönerna har pressats både nedifrån och uppifrån.

Eller är det kanske framväxten av det socialistiska samhället som åstadkommer de här effekterna? Jag läste alldeles nyligen vad en Moskva-korrespondent skrivit, nämligen att situationen i Sovjet är den att alla typiska kvinnoyrken är låglöneyrken.

Vi kanske borde se närmare på det här problemet. Vi kan nog inte behandla det så ytligt som Margareta Winberg gjorde. Varför är det allt fler som flyr den offentliga arbetsgivaren? Domstolsväsendet är ju inte det enda

området inom den offentliga sektorn där det går så. Det vore säkert bra för sjukvårdsköerna om det fanns möjlighet till alternativa arbetsgivare. Nu är det emellertid så att både försvaret och rättsväsendet tillhör de områden som måste ligga under samhällsansvaret, och därför ställs det ofantligt mycket högre krav på det offentliga monopolet. Staten som arbetsgivare måste också ta in jämställdheten i sina överväganden.

Anf. 178 GÖREL THURDIN (c):

Herr talman! Margareta Winbergs inlägg var väldigt engagerande. I vissa delar var det också riktigt. Men jag vill börja med att upplysa de socialdemokratiska kvinnorna om att jämställdhetsarbetet egentligen började under antiken. Men år 1933 tog centerkvinnorna upp tråden och började arbeta i organiserade former. Man startade med utbildning bl. a. för kvinnor.

Det var en sak som jag hakade upp mig på. Margareta Winberg tycks mena att om jämställdhetsarbetet skall kunna gå vidare, krävs det en utbyggd offentlig sektor. Då frågar jag: Vart tar jämställdhetsarbetet vägen, om det inte var meningen att få kvinnorna att välja även de tekniska yrkena och övriga områden i samhället? Detta måste väl också finnas med i jämställdhetsarbetet.

Vi har omfattande projekt på gång för att få flickor att välja tekniska utbildningar, så att de kan komma in även på de sektorerna.

Sedan tror jag faktiskt att vi får be de manliga riksdagsledamöterna om hjälp när det gäller att nominera och att rösta fram kvinnor i de beslutande organen.

Anf. 179 MARGARETA WINBERG (s):

Herr talman! Först till den senaste talaren här. Det är helt självklart att kvinnor måste bryta in på områden med s. k. manliga uppgifter. Men vi kan inte bortse från att den offentliga sektorn också i fortsättningen kommer att vara kvinnornas stora arbetsmarknad. Därför tycker jag att det finns skäl att värna om denna sektor.

Det här med jämställdhetsarbetet under antiken är någonting som i alla fall jag – utifrån den historia jag har läst – aldrig har upplevt. Jag vill nog ge rådet att läsa på historien en gång till.

Ingrid Hemmingsson hade inte läst artikeln i fråga, men det har jag gjort: Domarkompetensen hotas. Männens flyr när fler kvinnor kommer in.

Jag vill bara att Ingrid Hemmingsson svarar på frågan: Är det så, att kompetensen hotas när kvinnor bryter in på områden med manliga arbetsuppgifter? Anser Ingrid Hemmingsson och moderaterna i övrigt att kvinnorna är sämre än männen?

Anf. 180 GÖREL THURDIN (c):

Herr talman! Även jag tycker att den offentliga sektorn är viktig för kvinnors sysselsättning i dag. När det gäller besparingarna inom den offentliga sektorn – jag pekade på detta i mitt huvudanförande – kan det finnas en anledning att titta på den uppbyggda byråkratin inom denna sektor. Där finns nämligen alla beslutande män.

Anf. 181 INGRID HEMMINGSSON (m):

Herr talman! Margareta Winberg vet säkert svaret på den fråga som hon ställt, om vi moderater anser att kvinnor är sämre än män. Efter den långa debatt som vi har haft här i dag måste – det är självklart – även den som aldrig tidigare har lyssnat på en moderat veta att så inte är fallet. Jag kan inte gå in i en debatt när någon hänvisar till en rubrik eller en lösryckt mening. Det förvånar mig att Margareta Winberg inte gick in på de argument som jag framförde i det här sammanhanget. Det fenomen som jag tror beskrivs här är ju inte någon isolerad företeelse, utan det har ju blivit så, att människorna flyr den offentliga sektorn.

Margareta Winberg gick inte alls in på debatten om konsekvenserna av det offentliga monopolet. I stället viftade hon undan de argumenten mycket lättvindigt. Men det tycker jag inte att socialdemokraterna skall göra i dagens läge. Varje dag kan man ju läsa i tidningarna om olika idéer som människor vill förverkliga. En arbetsgivare som har monopol kan inte skapa ett särskilt bra förhållande till sina anställda. Om en arbetsgivare har monopol, blir följden låga löner, brist på lönespridning, låsta byråkratiska arbetsförhållanden, osv. Den egna skaparlusten förkvävs.

Jag tror att Margareta Winberg och övriga socialdemokrater misstänker att det här är någonting som kommer med tiden. Därför går de så ensidigt in i debatten och vill slå vakt om den offentliga sektorn, i stället för att tillåta alternativ som skulle gagna både dem som är anställda inom offentliga sektorn, i detta fall kvinnorna, som vi har diskuterat mycket i dag, och även dem som skall nyttja denna service. Jag förstår att det inte känns särskilt lustigt att gå in i den diskussionen.

Margareta Winberg tillhör den grupp av politiker som tycker att det är politikerna som skall styra och ställa allt till det bästa, och den utveckling som går emot den socialdemokratiska ideologin skall bekämpas med alla medel. Då kanske de går litet för långt, därför att de glömmer bort att lyssna på människorna.

Anf. 182 MARGARETA WINBERG (s):

Herr talman! Till Görel Thurdin vill jag säga att jag utgår från att det i centerns besparingsalternativ ingår förslag som går ut på att kvinnornas arbetsmarknad, i enlighet med vad hon själv sade, kommer att skyddas från besparingar.

Det Ingrid Hemmingsson sade tolkar jag så att hon tar avstånd från den moderate manlige riksdagsledamotens uttryck i pressen, och det är bra.

Sedan talade Ingrid Hemmingsson om monopol, eget företagande osv., och det är en bild som ofta tas fram av moderaterna och i dag även av folkpartiet. Med de framtidsutsikter som jag målade upp när det gäller kvinnornas arbetsmarknad, som inte alls är mina egna skräckvisioner utan som finns ganska väl dokumenterade i utredningar som gjorts här i Sverige, skulle jag vilja fråga Ingrid Hemmingsson om hon tror att alternativet i framtiden för alla de kvinnor som hotas av arbetslöshet – på grund av rationaliseringar inom kontor, handel och industri, på grund av den minskade expansionen inom den offentliga sektorn och på grund av att kvinnor som i dag arbetar deltid vill ha fler jobb – är att starta eget.

Anf. 183 INGRID HEMMINGSSON (m):

Herr talman! När man talar om alternativ måste man ta fram många alternativ, men Margareta Winberg har inte nämnt några andra alternativ än att den offentliga sektorn skall bevaras som den är. Vi är flera som har sagt här i dag att det måste ges möjligheter för människor med idéer. Det är alternativ, därför att där finns det en resurs, nämligen i människorna. Låt deras idéer komma fram som alternativ inom vård och omsorg!

Det finns en oändlig mängd idéer som socialdemokraterna lägger locket på. Vi kan varje dag läsa i tidningen hur den socialdemokratiska majoriteten på olika håll i landet säger att det inte skall finnas några privata initiativ, därför att det inte blir rättvist och det är osolidariskt – de försöker hitta på allt för att stoppa idéerna.

Anf. 184 MARGARETA WINBERG (s):

Herr talman! Det är felaktigt att säga att vi socialdemokrater till varje pris försvarar den offentliga sektorn så som den har sett ut och ser ut i dag. Den måste naturligtvis förnyas och förändras, men vi anser att den även i framtiden kommer att utgöra den stora arbetsmarknaden för kvinnor.

Det pågår en annan debatt, som Ingrid Hemmingsson inte har berört, och det är debatten om sextimmarsdagen. Vi ser inte den som en lösning på arbetslösheten, men vi kan inte bortse från en effekt speciellt på den offentliga sektorns sida som den kommer att få, dvs. att det kommer att skapas flera jobb. Här om tvistar de lärde, men vi är ganska övertygade om att så är fallet.

Jag vill fråga Ingrid Hemmingsson: Varför är moderata samlingspartiet motståndare till sextimmarsdagen? Kvinnor arbetar deltid, och småbarnspappor arbetar övertid. Kvinnor arbetar dubbelt så mycket hemma som männen gör. Om inte ur sysselsättningsperspektiv så ur jämställdhetsperspektiv borde ni kunna diskutera den saken.

Anf. 185 CHARLOTTE BRANTING (fp):

Herr talman! Jag begärde inte replik i första omgången med anledning av Margareta Winbergs anförande, eftersom jag tyckte att hon då sade en hel del som jag gärna ville instämma i. Men senast angrep hon oss folkpartister för att vi vill bryta monopollet inom den offentliga sektorn. Jag vill gärna svara på detta.

Omfattande erfarenhet visar att den privata verksamheten ofta är billigare och mindre byråkratisk. Man vågar helt enkelt mer. Det finns faktiskt genom den enskilde också en kvalitetskontroll på marknaden. Blir det inte bra, blir det inte heller någon privat verksamhet. Då får man helt enkelt uppge det hela.

Jag har i dag varit på ett av folkpartiet anordnat seminarium angående just den offentliga sektorns förnyelse. En man, Arne Svensson, talade om hur det var att bilda föräldrakoperativ. Han behandlade de stora svårigheter som de har som i dag försöker ordna föräldrakooperativa daghem. Man var tvungen att klara ungefär 15 olika instanser för att över huvud taget komma fram till ett beslut om öppnande. På den vägen är det tyvärr väldigt många som stupar. Vi har bara omkring 100 kooperativ, och vi skulle behöva många fler.

Den andra svårigheten, som ofta finns, är de ekonomiska diskrimineringar som dessa daghem utsätts för, eftersom kommunerna inte alls satsar så mycket pengar på dem. Man får i genomsnitt 8 000 kr. till ett sådant här föräldrakooperativ mot i genomsnitt 25 000 kr. för ett vanligt daghem. Jag tycker att det är viktigt att vi har alternativ. Det skall finnas ett komplement till den offentliga sektorn. Det mår alla parter bra av, föräldrar och barn.

Anf. 186 INGRID HEMMINGSSON (m):

Herr talman! Margareta Winberg frågade mig varför vi moderater inte ställer upp på sex timmars arbetsdag. Det är inte bara vi moderater som inte ställer upp på detta. Många här i kammaren – och nu börjar kammaren bli ganska välfylld –, både Margareta Winbergs partikamrater och andra, tror inte att sex timmars arbetsdag är en lösning, därför att det inte ger fler arbeten. Detta har konstaterats vid en hel del undersökningar som gjorts på olika håll i Europa.

Sedan finns det en annan mycket viktig orsak till att vi inte ställer upp på detta: det är inte det här som folk vill ha. Vad människor i allmänhet önskar sig är en flexibel arbetstid som går över en livsperiod. När familjen växer och barnen är små vill kanske många minska sin arbetstid för att kunna öka den längre fram när barnen har flyttat hemifrån. Jag tror att människor vill ha möjlighet till denna variation.

En annan sak när det gäller sex timmars arbetsdag: det presenteras sällan några kostnader för denna reform.

Anf. 187 MARGARETA WINBERG (s):

Herr talman! Ingrid Hemmingsson gjorde ett misstag när hon sade att det ute i Europa har visat sig att sex timmars arbetsdag inte ger flera jobb. Hade hon sagt att det finns utredningar i Sverige som visar detta, hade det varit sant. Men ute i Europa har flera mycket kvalificerade utredningar visat just motsatsen, nämligen att det ger fler jobb.

Sedan tog Ingrid Hemmingsson upp det för moderaterna så kära området flexibel arbetstid. Jag vill erinra om en utredning som Rita Liljeström har gjort på uppdrag av delegationen för arbetstidsfrågor. Det handlar om just flexibel arbetstid och om vem som vinner och vem som förlorar på en sådan. Utredningen visar nämligen när det gäller arbetstid, och nu hoppas jag att Ingrid Hemmingsson och moderaterna låter sig tystas, att i en familj där man skall välja – detta förhärligade ord välja – väljer mannen först. Därefter kommer barnens behov, och sedan kommer kvinnans behov. Detta innebär att kvinnor nu, som kvinnor alltid har gjort, bär ut tidningar om morgnarna, skurar trappor på kvällarna, vakar på sjukhus på nätterna, därför att detta är den tid som blir över sedan männen och barnen har fått sitt. Detta är en valfrihet som vi socialdemokrater inte ställer upp på.

Anf. 188 INGRID HEMMINGSSON (m):

Herr talman! Eftersom Margareta Winberg tog för givet att hon med den repliken hade tystat oss moderater måste jag besvara den också.

Jag tycker att Margareta Winbergs tilltro till familjen och till människornas förmåga att bestämma över sin egen situation är förfärligt dålig. Det verkar

som om Margareta Winberg trodde att det här måste till en politiker, som skall styra och ställa – människorna begriper inte själva vad de vill ha.

Det är ju faktiskt numera inte bara från moderat håll som man talar om flexibel arbetstid. Det görs från många olika håll; inte minst från fackligt håll börjar man nu tala om det – det är det som människor efterfrågar.

Anf. 189 MARGARETA WINBERG (s):

Herr talman! En sista replik.

Jag bygger mina argument på vetenskapliga undersökningar och inte på privat tyckande.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (förutsättningarna för jämställdhet)

Utskottets hemställan bifölls med 216 röster mot 59 för reservation 1 av Alf Wennerfors m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 3 (forskning om jämställdhet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Charlotte Branting m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (parlamentariskt sammansatt jämställdhetskommitté)

Först biträdades reservation 3 av Charlotte Branting m. fl. – som ställdes mot reservation 4 av Alf Wennerfors m. fl. – med acklamation.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 149 röster mot 86 för reservation 3 av Charlotte Branting m. fl. 44 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 5 (jämställdhetsarbetets organisation i regeringens kansli)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Charlotte Branting och Sigge Godin – bifölls med acklamation.

Mom. 6 (utredning om jämställdhetslagen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Charlotte Branting och Sigge Godin – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (kvinnornas möjlighet till egenföretagande)

Utskottets hemställan bifölls med 186 röster mot 92 för reservation 7 av Alf Wennerfors m. fl.

Mom. 10 (deltidsarbetandes sociala villkor)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Alf Wennerfors m. fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

47 § Föredrags
arbetsmarknadsutskottets betänkanden
1986/87:6 om ledighetslagarna och
1986/87:7 om anställningsskydd.

Prot. 1986/87:32
20 november 1986

Ledighetslagarna

Anf. 190 ANDRE VICÉ TALMANNEN:

Dessa betänkanden debatteras i nu nämnd ordning. Voteringarna äger rum i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Först upptas arbetsmarknadsutskottets betänkande 6 om ledighetslagarna.

Ledighetslagarna

Anf. 191 SONJA REMBO (m):

Herr talman! I likhet med tidigare år har moderaterna, folkpartiet och centern en gemensam reservation fogad till arbetsmarknadsutskottets betänkande om ledighetslagarna.

Vi anser att det översynsarbete som påbörjades i början av 1980-talet av den dåvarande trepartiregeringen borde fullföljas.

Det är otvivelaktigt så, att de många möjligheterna till ledighet från arbetet var för sig fyller en funktion och är uppskattade av många arbetstagare. Det är emellertid också så att de samtidigt medför problem på arbetsplatserna i form av svårare planering och ökade kostnader samt risker för sämre kontinuitet och kvalitet. Den omfattande rätten till ledighet medför att arbetet till stor del utförs av vikarier. Detta leder till en ökad press på den ordinarie personalen, som får ta hand om utbildning och introduktion. Dessutom innebär detta att vi får en växande kader anställda med *otrygga anställningsförhållanden*. Framför allt är det kvinnor inom vårdyrkerna i landsting och kommuner som drabbas mycket hårt. Det är anmärkningsvärt att de inte för länge sedan har reagerat mot de ibland rent absurda förhållanden som råder på många håll.

På arbetsplatserna är det främst korttidsfrånvaron som leder till merarbete och merkostnader. Stora företag har vissa möjligheter att räkna in frånvaron i sin planering. De kan hantera problemet på ett helt annat sätt än de mindre företagen. I de små företagen är praktiskt taget varje anställd en nyckelperson som inte utan vidare kan bytas ut för kortare eller längre tid. Företagen är beroende av varje enskild anställd.

Utskottets betänkande behandlar ett antal motioner som föreslår nya möjligheter till lagfäst ledighet från arbetet. Framför allt vill jag nämna dem som handlar om ledighet för vård av barn och vård av sjuka anhöriga. Detta är viktiga frågor, och jag tycker de borde ge oss all anledning fundera över om de nu gällande ledighetslagarna verkligen prioriterar de mest angelägna behoven.

Det är naturligtvis bra för den metallarbetare som utbildar sig till tandläkare att veta att han har sitt tidigare arbete kvar, eller för sjuksköterskan som läser företagsekonomi att veta att hon också har jobbet kvar och att det sköts av en vikarie medan hon är borta. Jag är också övertygad om att de

tidningsbud som läser svensk historia på betald arbetstid har både nytta och nöje av sina studier, liksom jag är övertygad om att de fackliga organisationerna anser den omfattande ledigheten för fackligt arbete vara omistlig. Men vi måste fråga oss inte bara om dessa fördelar står i något rimligt förhållande till de kostnader och svårigheter som ledigheterna orsakar på arbetsplatserna. Vi måste också fråga oss om just dessa rättigheter till ledighet är de mest angelägna. Ja, herr talman, en översyn av ledighetslagarna är i hög grad påkallad.

Jag yrkar bifall till reservation nr 1.

Jag yrkar också bifall till reservation nr 5. Den behandlar ledighet vid adoption. Det förefaller oss moderater som om det har skett en ren miss vid samordningen av föräldraledighetsreglerna och reglerna för föräldrappeningen. Det finns därför skäl för att regeringen ser närmare på den här frågan och återkommer till riksdagen med de förslag som är lämpliga. Jag är litet förvånad över utskottsmajoritetens kallsinnighet i det här fallet. Men vi kan kanske få en förklaring av Sten Östlund om en stund. Är det kanske så att också utskottsmajoriteten har gjort en miss?

Anf. 192 SIGGE GODIN (fp):

Herr talman! Jag kommer att inskränka mitt anförande till att kommentera de reservationer som folkpartiet fogat till betänkandet.

Precis som Sonja Rembo sade begär folkpartiet i reservation 1 en översyn av ledighetslagstiftningen. Den översyn som startade i början av 1980-talet för att förbättra samspelet mellan olika lagar måste fortsätta. De olika ledighetslagarna har kommit till en efter en, och i de små företagen, där arbetstagarna i stor utsträckning är nyckelpersoner, får varje ledighet större betydelse än i de stora företagen. Självfallet får inte översynsarbetet innebära att man ifrågasätter arbetstagarnas behov av lagfäst stöd för ledighet för att fullgöra åtaganden mot familjen, samhället och arbetskamraterna.

Herr talman! Den svenska vården har i dag inriktningen att göra institutionerna så hemlika som möjligt – här kommer bl. a. folkpartiets krav på att de som så önskar skall få eget rum på institution in i bilden. Trots denna inriktning är vi alla överens om att äldre, sjuka och handikappade bör få bo i sina hem så länge som möjligt. Vi kan konstatera att de flesta människor har en önskan att få göra det, trots att de blir äldre, sjuka eller handikappade. Att samhället också tjänar på att människor bor kvar i sina hem, kan vi också vara överens om.

Vård i hemmet förutsätter dock i många fall att det finns anhöriga som ställer upp med vård och tillsyn. Anhörigvårdarna är i dag en eftersatt grupp. Deras problem är främst att de har svårigheter att få tjänstledighet för vårduppgifterna, trots att dessa är angelägna av såväl medmänskliga som samhällsekonomiska skäl. Ett viktigt steg är att ge anhörigvårdarna den lagfästa rätten till tjänstledighet.

Trots att Margareta Andrén i sin motion A709 säger att en sådan reform kan införas successivt med prioritet för vård i livets slutskede, avslår den socialdemokratiska majoriteten i utskottet motionen. Jag vill fråga Sten Östlund: Vilka skäl har ni för att inte tillstyrka det förslag som skulle

innehåra denna humanitära och samhällsekonomiska förbättring?

Herr talman! I motion A733 beskriver Maria Leissner svårigheterna för frivilligorganisationerna att få loss människor snabbt för medverkan i katastrofinsatser. Personal finns, men svårigheter uppstår när det gäller att med kort varsel frigöra dem för en humanitär insats.

Utskottsmajoriteten delar folkpartiets uppfattning att det är betydelsefullt att svenska biståndsinsatser inte hindras av svårigheter att rekrytera erforderlig personal och pekar på att tjänstledighetsfrågan är en viktig faktor i sammanhanget. Vidare säger utskottet att staten gjort långtgående medgivanden när det gäller tjänstledighet för biståndsarbete. Man hänvisar också till rekommendationer från kommunerna och SAF.

Trots utskottets positiva syn på problemet avslås folkpartiets krav på rätt till ledighet. Om ni från socialdemokratiskt håll verkligen vill något med svenskt katastrofbistånd, varför biträder ni då inte folkpartiets krav på rätt till ledighet för arbete med katastrofbistånd, som stöttas av statliga biståndsmedel?

Herr talman! I reservation 6 tar folkpartiet upp problemet med att hel ledighet enligt föräldraledighetslagen även när det gäller adoptivbarn räknas från barnets födelse och inte från tidpunkten för adoptionen. Att omplantera ett barn till en ny miljö kräver särskild omsorg och varsamhet. Det är därför rimligt att samspelet mellan lagen om allmän försäkring och föräldraledighetslagen utformas så att tidpunkten när den försäkrade får barnet i sin vård jämfälls med tidpunkten för barnets födelse. Det kan inte vara rimligt med två olika regler. Folkpartiet kräver därför att det uppdras åt regeringen att återkomma till riksdagen med ett lagförslag i ämnet.

Herr talman! I dag finns rätt för föräldrar att ta ut hel ledighet för vård av barn upp till ett och ett halvt år. Många föräldrar anser att barn i 1-2-årsåldern bör vårdas i hemmet. Barn utvecklas olika, och föräldrarna har ansvaret för barnets vård och tillsyn. Rimligtvis bör de också ha rätten att avgöra om vården skall ske i hemmet eller i kommunal omsorg, om sådan går att få. Förlängd ledighet för vård av barn går att få när man har statlig tjänst. Folkpartiet anser att denna möjlighet bör utsträckas även till övriga delar av arbetsmarknaden. Vi anser därför som motionärerna att hel ledighet för vård av barn bör gälla till dess barnet fyllt tre år.

Herr talman! Det förekommer då och då uppgifter om att föräldrar som utnyttjar föräldraförsäkringen eller rätten till sex timmars arbetsdag har blivit omplacerade när de kommit tillbaka till sin arbetsplats. Folkpartiet anser att det är angeläget att regeringen kartlägger i vilken omfattning detta sker och om det visar sig nödvändigt återkommer till riksdagen med förslag till åtgärder.

Jag ber att få yrka bifall till reservationerna 1, 2, 3, 4, 6 och 7 i arbetsmarknadsutskottets betänkande nr 6.

Anf. 193 INGVAR KARLSSON i Bengtsfors (c):

Herr talman! Alla kan vi någon gång ha behov av tjänstledighet. Det kan gälla för uppfyllande av medborgerliga plikter, såsom värnplikt och politiska förtroendemannauppdrag, det kan gälla sociala skyldigheter, såsom nödvändiga uppgifter vid barnafödande och barns sjukdom, det kan gälla fackliga

uppgifter med betydelse för arbetsplats och arbetskamrater.

Studieleighetslagen ger möjligheter till omfattande ledighetsanspråk.

Vissa företag och vissa arbetsplatser kan råka i svårigheter när ledighetslagarna används i för stor utsträckning. Stora företag kan planeringsmässigt klara störningar bättre än ett litet företag. De mindre företagen kan inte ha en långsiktig planering för frånvaro.

Det är nu hög tid för en översyn av ledighetslagarna. Det är den samlade effekten av ledighetslagarna som bör studeras.

Centerpartiet anser att det går att begränsa vissa möjligheter till ledighet utan att för den skull inkräkta på den enskildes möjligheter att fullgöra medborgerliga eller sociala skyldigheter.

Det är i grunden en fråga om prioritering.

Vissa uppgifter är viktigare än andra. En sådan uppgift är en förlängning av småbarnsföräldrars rätt till ledighet.

Den centerledda regeringen införde 1978 rätt till tjänstledighet på heltid till dess att barnet fyllt ett och ett halvt år. Denna rätt bör nu byggas ut att avse tiden till dess att barnet fyllt tre år. Rätten till tre års tjänstledighet är en viktig bit i centerpartiets familjepolitik.

En betydelsefull samhällsuppgift utför den som vårdar en anhörig. En anhörigvårdare har i dag svårt att få tjänstledigt. Därför bör man införa en lagfäst rätt till tjänstledighet för anhörigvård. Det finns redan ett förslag till sådan lagstiftning, utarbetat av anhörigvårdskommitten och framlagt år 1983.

När det gäller rätt till tjänstledighet för de svenska biståndsinsatserna förekommer i dag stora skillnader. Staten och även kommunerna gör långtgående medgivanden vid tjänstledighetsansökningar. På den enskilda sektorn föreligger olika rekommendationer. Det är därför önskvärt att för hela arbetsmarknaden få enhetliga regler på detta område. Man bör således införa rätt till tjänstledighet för medverkan i det svenska biståndsarbetet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1, 2, 3 och 4.

Anf. 194. LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Jag yrkar bifall till de vpk-reservationer som är fogade vid detta betänkande.

Ledighetslagarna är en nagel i ögat på SAF och de borgerliga partierna. År efter år attackeras de här i riksdagen. De borgerliga vill att en översyn skall göras under våren, men de attackerar också enskildheter i lagarna.

Ledighetslagarna skapar problem för företagen, säger de borgerliga. Aldrig någonsin har jag hört någon borgerlig representant argumentera för en arbetare som åsamkas problem på grund av att han eller hon inte åtnjuter erforderlig ledighet. I detta fall lämnas den enskilda människan helt åt sitt öde. I detta sammanhang avslöjas också den borgerliga dubbelmoralen – när den enskilda människans rättigheter och behov ställs mot företagets snäva ekonomiska intressen vet vi vilken sida de borgerliga står på. Ledighetslagarna är således, naturligtvis, rätt utformade, en naturlig rättighet för människor som har vissa ambitioner i livet och därmed har behov av ledighet från arbetet.

I samband med behandlingen av ledighetslagarna behandlas även förtro-

endemannalagen. Alexander Chrisopoulos och jag har i motion A728 tagit upp frågan om det fackliga samarbetet i de multinationella företagen. I motionen tar vi även upp frågan om att företagen skall bckosta det fackliga samarbetet i dessa, som vi vill beteckna dem, imperialistiska koncerner.

Strukturomvandlingen inom den svenska industrin går mot en ökande internationalisering. Det ger dessa företag ett övertag över den fackliga rörelsen, och företagen har därmed möjlighet att spela ut arbetarrörelsen i olika länder mot varandra. De fackliga organisationerna har svårt att skaffa sig en bra bild av företagens ekonomiska situation på grund av denna internationalisering. Företagen kan på olika sätt manipulera med tillgångar, investeringar och vinster. Det fattas också viktiga beslut utanför vårt lands gränser som har stor betydelse för de arbetande i Sverige. De fackliga organisationerna får inte heller så ofta direkt kontakt med de verkliga beslutsfattarna i koncernerna.

Det är uppenbart att denna transnationalisering av industrin ställer mycket stora krav på det fackliga arbetet. Det bör alltså vara ett svenskt samhällsin-
tresse att underlätta för våra fackliga organisationer att samarbeta med facken i andra länder. Vi vet att Svenska arbetsgivareföreningen motarbetar detta. Man vill inte ha någon facklig samverkan över gränserna. Det är mot denna bakgrund som vi vill ha en lagstiftning som ger de fackliga organisationerna rätt att få sin verksamhet bekostad av företagen. Det är nämligen en allvarlig utveckling som i dag pågår. Behovet av att stärka de fackliga organisationernas arbete i dessa koncerner är så stort att det måste till krafttag både här i riksdagen och kanske t. o. m. i arbetarrörelsen.

Förre riksdagsmannen Carl-Henrik Hermansson har beskrivit denna utveckling i sin senaste bok "Sverige i imperialismens nät". I boken visar Hermansson på den snabba utveckling som sker och på det svenska beroendet av de internationella marknaderna. De svenska imperialistiska koncernerna går mot en utveckling där de har nästan lika många anställda utomlands som i Sverige – 1983 hade de 80 största svenska industrikoncernerna 406 000 anställda i Sverige och 304 000 anställda utomlands. Att antalet anställda utomlands ökar är ett ytterligare tecken på denna utveckling. Att investeringarna utomlands ökar är ett ännu tydligare tecken på i vilken riktning utvecklingen går. 1985 var utlandsinvesteringarna i dessa imperialistiska svenska företag någonstans mellan 40 och 50 miljarder. Av dessa 40–50 miljarder har riksbanken gett tillstånd till 14 991 000 000 i direkta utlandsinvesteringar. 1986 visar på denna snabba ökning. Efter åtta månader var tillstånden uppe i drygt 21 miljarder mot 11 miljarder vid motsvarande tidpunkt 1985. Det visar att de imperialistiska koncernernas makt ökar och att de fackliga organisationernas möjligheter att motverka denna makt minskar med denna fantastiska förskjutning och maktkoncentration.

Det är alltså en för arbetarrörelsen allvarlig utveckling. Vi tycker att socialdemokraterna borde inse detta. Men socialdemokraterna i utskottet och i riksdagen i övrigt och socialdemokraterna i den fackliga rörelsen gör det inte. Socialdemokraterna är anmärkningsvärt passiva inför denna utveckling.

Moderaterna deklarerar klart sin inställning och tycker att det är en riktig

linje. De har i ett särskilt yttrande också visat var de står. De tycker nämligen att det är bra som det är.

Vårt yrkande går faktiskt ut på att de utländska multinationella företagen i Sverige skall bekosta fackligt samarbete i koncernen över gränserna. Det är ett mycket "moderat" krav, som borde anses vara solidariskt på så vis att man kunde hävda sina intressen både här hemma och utomlands. Men moderaterna har på detta sätt markerat sin inställning. Min förundran är särskilt stor över att socialdemokraterna med sin tystnad egentligen accepterar utvecklingen.

Den andra reservationen från vpk, reservation 8, handlar om regionala fackliga förtroendemän. Frågan förs fram i en socialdemokratisk motion från Anita Modin m. fl., som vill att frågan om regionala fackliga förtroendemän skall lösas. Det finns ett färdigt förslag. Det är egentligen bara att besluta. Men av någon anledning vill inte regeringen lägga fram detta förslag. Jag, tillika med motionärerna, är förundrad över varför man inte vill ställa upp för att stärka det fackliga arbetet på de små arbetsplatserna, som det här handlar om.

Med detta, herr talman, yrkar jag än en gång bifall till vpk-reservationerna.

Anf. 195 STEN ÖSTLUND (s):

Herr talman! I årets betänkande om ledighet behandlas ett femtontal motioner från allmänna motionstiden. De krav som förs fram i motionsyrkanden och i reservationer från de borgerliga partierna går åt två håll.

Åt det ena hållet vill de begränsa de lagfästa rättigheterna till ledighet. Det gäller krav på översyn av ledighetslagstiftningen, som enligt de borgerliga bättre bör anpassas till förhållandena på de enskilda arbetsplatserna och då särskilt i de mindre företagen. Med detta menas att rätten till ledighet skall inskränkas, särskilt för de anställda i de mindre företagen och i fråga om ledigheter som kan tas ut enligt studieledighetslagen och lagstiftningen om fackliga förtroendemän.

Av någon för oss socialdemokrater outgrundlig anledning är denna form av ledighet särskilt besvärande på arbetsplatserna enligt den borgerliga reservationen till detta betänkande.

Detta anser inte samma partier vara fallet när det gäller den andra gruppen av motionskrav, som går åt rakt motsatt håll och där förslag förs fram om utökade rättigheter till ledighet för vård av egna och adopterade barn och där det ställs nya krav på ledighetsformer för anhörigvård och på lagstiftning för rätt till ledighet för utlandsarbete i samband med internationellt biståndsarbete.

Samma partiföreträdare som reserverat sig för översyn, i syfte att inskränka ledigheterna för studier och fackligt arbete, har således reserverat sig i anslutning till detta betänkande för att i stor omfattning utöka rätten till ledighet från arbetet på de nyss redovisade grunderna.

På något för oss socialdemokrater outgrundligt sätt stör tydligen inte dessa former av ledigheter den rationella produktionens bedrivande, inte ens i småföretagen. Motionärerna och reservanterna antyder inte ens att några problem kan uppstå exempelvis i samband med barnledigheter, medan

fackligt arbete och studieledighet slår så allvarligt att det kräver en översyn av hela lagstiftningen.

Ännu märkligare ter sig logiken bakom kraven från de borgerliga, om man tar del av de uppgifter över frånvaron från arbetet under 1985 som finns redovisade på s. 5 i betänkandet. Därav framgår entydigt att den främsta orsaken till frånvaron är sjukdom, och därefter följer föräldraledigheten genom kvinnornas höga frånvaro på grund av föräldraledighet. Därefter följer ledighet för studier, som för övrigt för män är högre än föräldraledighet. Totalt sett kan konstateras att männens frånvaro ökat mycket litet, från 6,3 % år 1970 till 6,8 % år 1985.

En noggrannare analys av frånvaron skulle förmodligen visa att inskränkningar i ledighetslagstiftningen skulle slå hårt mot den kvinnliga arbetskraften, inte minst genom att kvinnornas frånvaro för studier är 1,5 % mot männens 0,8 %.

Jag tror, Sonja Rembo, att de flesta kvinnor som är lediga från sitt arbete för studier inte studerar till högre utbildningar, utan de behöver kompletterande utbildning för att kunna komma in på arbetsmarknaden. Dessa siffror tror jag också är värda att beakta mot bakgrund av den debatt som vi förde tidigare kring jämställdhetsbetänkandet från arbetsmarknadsutskottet.

Vad jag nu sagt skall inte tolkas som att vi socialdemokrater är motståndare till en utökad rätt till föräldraledighet.

Vi anser emellertid att denna kan byggas ut endast i den takt ekonomin medger. Vi finner det meningslöst att lagstifta om utökad rätt till ledigheter utan motsvarande ekonomiska möjligheter till ersättning under ledigheten.

Slutligen, herr talman: I vad avser de borgerliga reservationerna har folkpartiet i en motion och reservation förordat en kartläggning av i vilken utsträckning småbarnsföräldrar har blivit omplacerade när de återvänder till arbetet efter ledigheten.

Utskottet har påvisat att en arbetstagare som använder sig av sin rätt till ledighet inte behöver finna sig i att anställningsförmånerna minskas eller att arbetsförhållandena försämrats i annan mån än vad som följer av uppehållet i arbetet och att han inte heller behöver tåla annan omplacering än av vad som följer av anställningsavtalet. Det är vad man i de flesta fall kan komma fram till. Naturligtvis kan det behövas fackligt stöd för att kunna bevaka sina intressen, och därför är det viktigt att fackliga förtroendemän har rätt till de ledigheter som behövs för att kunna bevaka medlemmarnas intressen även på sådana här områden.

Sonja Rembo har ställt vissa frågor kring adoption. Jag vill bära hänvisa till vad utskottet på s. 8 i betänkandet har framfört när det gäller ledighet i samband med adoption. Jag har därutöver inget att tillägga – det framgår ganska klart att vi anser att de som adopterar barn är ganska väl tillgodosedda och faktiskt har möjlighet att bättre utnyttja bestämmelserna om ledighet och ersättning under ledighet än t. o. m. de som har egna barn.

Med vad jag därmed har anfört yrkar jag avslag på samtliga borgerliga reservationer.

Därutöver behandlar utskottet en socialdemokratisk motion om regionala fackliga förtroendemän, vid vars behandling i utskottet vpk har avgivit en reservation, samt en motion med åtföljande reservation från vpk om fackligt

arbete i svenska multinationella företag samt utländska multinationella företag och koncerner.

I vad avser regionala fackliga förtroendemän handlar det om två frågor, dels i ett företag ej anställda fackliga förtroendemäns rätt till tillträde till arbetsplats där de själva inte har anställning, dels frågan om finansiering av regionala fackliga förtroendemäns verksamhet, framför allt beträffande lönekostnader.

Ett arbete pågår sedan några år i arbetsmarknadsdepartementet, och utskottet anser mot den bakgrunden att något ytterligare initiativ inte är motiverat. Så mycket kan jag dessutom tillägga att det är frågan om finansiering som det framför allt hänger upp sig på, såväl principiellt som materiellt.

Så till frågan om fackligt arbete och tid härför i multinationella koncerner, svenska eller utländska: All arbetsrätlig lagstiftning bygger på principen att kraven riktas på det företag vari anställning föreligger. Nya arbetsrättskommittén konstaterade exempelvis att om man skulle söka andra lösningar för koncerner via lagstiftning skulle man möta betydande svårigheter. Ännu mer komplicerat torde det bli om man analyserar möjligheterna för utländska koncerner som bedriver verksamhet i Sverige genom ett dotterbolag. Lagen i Sverige gäller för dotterbolaget som finns här, men inte för övriga delar av en utländsk koncern.

Rätten till information och förhandling i svenska koncerner har reglerats i det utvecklingsavtal som tecknats mellan SAF och LO samt PTK. Att döma av behandlingen av en likartad motion vid senaste LO-kongressen anses detta åtminstone för närvarande vara tillfyllest.

Med det jag nu anfört om regionala fackliga förtroendemän och fackligt arbete i koncerner har jag motiverat avslag även på vpk-reservationerna.

Herr talman! Jag yrkar avslag på samtliga reservationer till detta betänkande och bifall till utskottets hemställan.

Anf. 196 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Sten Östlund uttryckte inte någon som helst förståelse för de problem som de omfattande ledigheterna otvivelaktigt förorsakar på olika arbetsplatser. Problemen är av ganska naturliga skäl störst på de små företagen. Där har man inte möjligheten att göra omorganisationer. Oftast finns bara en person som har erforderlig kompetens. Sten Östlund sade heller ingenting om problemen för alla de vikarier som får rycka in för personer som är lediga av en eller annan anledning.

Ledighetsproblemet är väldigt mycket större än vad som framgår av den statistik som återges i betänkandet. Statistiken tar ju bara upp ledighet som är längre än en vecka. Sten Östlund, med sin erfarenhet från industrin, vet säkerligen lika väl som jag, med motsvarande erfarenhet, att frånvarostatistiken är mycket vansklig. Det är svårt att få klara besked om de olika ledighetsorsakerna.

Det som är stötande när det gäller studieledighetslagen är inte det som Sten Östlund tog fram, nämligen kvinnor som vill utbilda sig för att, som han sade, hävda sig för att kunna komma in på arbetsmarknaden. Det gäller inte det, utan det gäller snarare att hävda sig på arbetsmarknaden, och ta till vara

utvecklingen och lära sig den nya tekniken, vilket fordras för att man skall kunna vara kvar på arbetsmarknaden. Det är inte det vi reagerar mot. Den utbildningen är ganska självklar. Jag tror inte att någon ifrågasätter att kvinnorna skall få den utbildningen. Det som är stötande är att så många utbildar sig för yrken eller inom ämnesområden som inte har något som helst samband med arbetet. Jag tycker att det är skäligt att man granskar de möjligheterna.

Sten Östlund säger inte heller något om den ledighet för fackliga uppdrag som förekommer mycket rikligt ute på arbetsplatserna. Många gånger handlar det om kortare ledigheter, och man kanske kan ifrågasätta om de är nödvändiga.

Genomgående är, för att anknyta till jämställdhetsdebatten tidigare, att ledighetslagarna i mycket hög grad prioriterar männens intressen. Det är män som har fackliga förtroendeuppdrag. Jag skulle tro – även om jag inte precis kan belägga det i den här debatten – att också män dominerar när det gäller studieledigheterna.

Herr talman! Det finns mycket goda skäl att göra den översyn som vi har bett om. Jag tycker att Sten Östlund borde titta på dessa frågor med litet större allvar och litet större känsla för de problem som finns ute på arbetsplatserna.

Anf. 197 INGVAR KARLSSON i Bengtsfors (c):

Herr talman! Sten Östlund hade svårt att förstå att man samtidigt kan dels kräva en översyn av ledighetslagarna för att begränsa dem i vissa avsnitt, dels kräva ytterligare tjänstledighet på viktiga områden. Jag vill då berätta för Sten Östlund att det är fråga om prioriteringar. Man måste alltså prioritera här i livet.

Vid översynen skall man i första hand pröva förutsättningarna att föra över rätten till ledighet för studier till det avtalsreglerade området. Man kommer in på småföretag och större företag, och förutsättningarna för dessa olika företagsformer är kolossalt olika. Vidare bör man överväga att begränsa de fackliga förtroendemännens ledighet. Vad som bör begränsas i det avseendet är ledighet för verksamhet som inte har direkt anknytning till den egna arbetsplatsen. Man kan tänka sig att sätta en övre tidsgräns.

Sten Östlund sade bl. a. att statistiken inte visade på särskilt stor frånvaro med stöd av studieledighetslagen. Det finns emellertid skillnader: I ett företag med fyra anställda, där en är borta, där är 25 % av arbetskraften frånvarande. Men i ett stort företag har frånvaro mycket mindre betydelse. Detta visar svårigheterna med att på det här sättet ha generella lagar på arbetsmarknaden. Det gör det svårt för många småföretagare att driva sin verksamhet.

Sedan kunde Sten Östlund inte förstå att vi vill införa tre års tjänstledighet för småbarnsföräldrar. Han menade att vi inte har råd, att vi skall gå fram steg för steg osv. Är det inte fråga om att ge föräldrarna valfrihet? Skall socialdemokraterna bestämma vad föräldrar skall tycka och vilja?

I många kommuner har man fattat beslut om tre års tjänstledighet för småbarnsföräldrar. Det finns föräldrar som tar ut sin tjänstledighet utan någon ersättning, men självfallet ser vi centerpartister gärna att socialdemo-

kraterna för en familjepolitik som gör det möjligt för föräldrarna att också få ersättning. Men en sådan politik är ni motståndare till. Det är framför allt valfrihet det är fråga om. Då skall inte socialdemokraterna spela rollen av överförmyndare för föräldrarna.

Anf. 198 SIGGE GODIN (fp):

Herr talman! Sten Östlund sade att vi vill försäkra ledighetslagarna. Jag vill påminna Sten Östlund om att dessa lagar kom till på 1970-talet. Vad vi vill är att man skall se på den samlade effekten. Lagarna har, som jag sade i mitt inledningsanförande, kommit till del efter del. Är det då inte rimligt att man ser efter hur det hela har fungerat? Är det kanske så, som Lars-Ove Hagberg säger, att de är bra och rätt utformade, eller behöver de kanske ses över och ställas i relation till varandra? Det är just det vi skall ta reda på. Vi ifrågasätter inte behovet, utan vi vill att man skall se över lagarna och samordna dem efter alla dessa år. Jag tycker det är rimligt att göra det.

Sedan vill jag komma tillbaka till rätten till ledighet för anhörigvård. Vi tycker att det bör vara möjligt för regeringen att framlägga ett förslag om sådan lagstiftning. Det handlar om medmänsklighet. Det handlar om samhällsekonomiska skäl. Sällan, Sten Östlund, har vi träffat på ett förslag som både ger medmänsklighet och ekonomisk vinning för samhället. Är det inte i humanitetens tjänst rimligt att vi ställer upp på det?

Jag frågade i mitt inledningsanförande: Vilka skäl har socialdemokraterna att säga nej till ledighet för anhörigvård? Jag har givetvis inte fått något svar, men jag skulle vilja få ett sådant.

Herr talman! När det gäller ledighet för medverkan i det svenska katastrofbiståndet så har Rädda barnen, Röda korset och frivilliga organisationer över huvud taget personalfrågan klar. Personalen finns där. Men det finns problem för dessa människor att bli lediga från sina vanliga arbeten. Nu säger socialdemokraterna i utskottet att det inte är påkallat med lagreglerad rätt till ledighet i det sammanhanget, eftersom det finns rekommendationer. Ja, men det fungerar inte i praktiken! Därför tolkar jag det så, Sten Östlund, att intresset från socialdemokratin för biståndsarbete är ganska ljust.

Så till förlängningen av föräldrars rätt till ledighet. Också här speglar socialdemokratin sin syn: barnomsorgen skall vara offentlig och skötas av samhället, föräldrarna skall inte kunna välja.

En annan fråga: Om man vill förlänga ledigheten för en förälder som har varit ledig för att vårda sitt barn ett och ett halvt år så har företaget redan ordnat vikarie. Det löper i vanlig takt. Finns det över huvud taget något skäl, Sten Östlund, att säga nej till de människornas begäran att få vara hemma längre med sina barn, när de inte ens, i varje fall inte så länge samhället inte anser sig ha råd, kräver någon ersättning för detta? Låt dem ha den valfriheten! Den är de förtjänta av. De gör en god insats för landet. De borde få välja.

Anf. 199 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Det är intressant att i de här debatterna höra de borgerliga tala om valfrihet. Det är alltid ett tal för individualismen. Den enskilde skall ha valfrihet i vissa fall, när det gäller vissa områden. Varför är ni inte så

angelägna om den arbetandes valfrihet att få studera, eller fackföreningens valfrihet att kunna använda den tid till fackliga uppdrag som är nödvändig för att hävda sitt kollektivs intressen gentemot makten som är över dem? Nej, för det handlar om den grundläggande motsättningen. De borgerliga är inte ett dugg intresserade av att stärka de arbetandes möjligheter att skaffa sig kunskap eller maktutövning när det gäller styrkan mot arbetsköparna. Däremot är de för valfrihet på andra områden. Som sagt: det här är genomgående. Den borgerliga argumentationen är inte särskilt stark utan närmast patetisk när den förs fram gång efter gång.

Sedan vänder jag mig till regeringens talesman om "imperialistiska" koncerner, som jag skulle vilja kalla dem. Denna motion, som Alexander Chrisopoulos och jag har väckt, är från början en socialdemokratisk motion. Jag tror t. o. m. att dagens ordförande i skatteutskottet var initiativtagare. Han såg att den fackliga solidariteten och samverkan över gränserna i koncerner hade sina problem. Motionen avslogs naturligtvis av socialdemokraterna och de borgerliga tillsammans även då. Men problemet är kvar, och det handlar inte bara om utvecklingsavtal. Beroendet av varandra ökar ju. Om de svenska imperialistiska koncernerna har nästan lika många anställda utomlands som i Sverige, förstår vi hur oerhört beroende man är av varandra. Det sammanhänger också med Sveriges bundenhet i de imperialistiska näten.

För fackföreningsrörelsen handlar det om så viktiga saker som sysselsättningen totalt, lönerna, inflytandet över huvud taget i koncernens verksamhet och villkor och den internationella solidariteten. Det handlar om inverkan på strukturförändringar, på industrins omfattning, på den regionala utvecklingen, ja, t. o. m. på priser och skatter.

Det är ju så att i vårt land importerar skattesystemen ganska snabbt. Det är till viss del en effekt av denna internationalisering att vi måste ha samma skattesystem över hela denna värld. Om Reagan ändrar skattesystem, måste vi även göra det här i Sverige.

De fackliga organisationerna förlorar. Det som gör mig litet orolig är att man på socialdemokratiskt håll tror att det räcker med ett utvecklingsavtal om information och viss förhandlingsrätt, när vi i fackföreningsrörelsen i klassisk mening skulle ha den givna solidariteten med utbyte över gränserna, som kunde bekostas av företagen här. Det är en självklar rätt som fackföreningsrörelsen borde ha.

Det är med beklagande som jag tvingas konstatera att socialdemokraterna inte är intresserade av den utvecklingen. Snarare är det kanske så, att de följer de imperialistiska koncernernas villkor och stannar kvar i den svenska ankdammen. Till sist finns det inte någon arbetarrörelse alls att slåss med. Arbetarrörelsen är helt försvagad, eftersom man är så beroende av omvärlden.

Vi behöver en facklig kraftig internationell solidaritet. Det står verkligen på dagordningen i dag.

Anf. 200 STEN ÖSTLUND (s):

Herr talman! Det påstås att jag inte förstår de problem som kanske framför allt småföretagen har. Det var Sonja Rembo som sade det. Jo då, Sonja Rembo, jag kan gott förstå att det är problem med ledigheterna. Så mycket av arbetsgivare har jag också fått spela i mina dagar att jag har kommit i kontakt med de problemen – men för det mesta har jag uppträtt som facklig förtroendeman.

De problem som finns i småföretagen – det är min erfarenhet – finns också i storföretagen. I storföretagen finns det i vissa fall speciella nyckelgrupper – det kan röra sig om ett par tre fyra man – som utför ett speciellt arbete. När någon av dem skall vara ledig uppstår det alltså problem där också, och det är inte möjligt att i en handvändning finna en ersättare.

Men vad jag inte förstår är att den form av ledighet som kan ha att göra med studier eller fackliga uppdrag – om nu det hela är riktigt skött, dvs. om man följt gällande avtal och haft överläggningar med arbetsgivaren och den fackliga organisationen om hur saken skall skötas – skall innebära så stora problem att frågan skulle behöva utredas. Däremot anser ni att föräldraledigheten kan utökas i den omfattning som åtminstone centern och folkpartiet föreslår. Men inte heller föräldraledigheten är särskilt lätt att klara av. Uppstår det en situation med sjukt barn, är den hastiga frånvaron från arbetsplatsen kanske ännu svårare att bemästra än ledighet för fackligt uppdrag eller studier. Jag förstår inte er argumentation på det här området. Som jag inledningsvis väl antytt är jag beredd att försvara både den fackliga ledigheten och studieledigheten.

Rent allmänt kan jag säga att jag känner en viss besvikelse över att de lågutbildade ute i företagen inte har utnyttjat rätten till studieledighet mer än de har gjort. Dess bättre synes kvinnorna vara mer förutseende i det här fallet – åtminstone att döma av den statistik som jag tidigare har hänvisat till och som det talas om i utskottsbetänkandet på s. 5.

Ingvar Karlsson i Bengtsfors tycker att vi socialdemokrater är förmyndare – vi vill ju inte utöka den föräldraledighet som man har rätt till enligt ledighetslagstiftningen till tre år. Men, Ingvar Karlsson, vi är inga förmyndare! Det är bara så, att vi anser att om vi skall lagstifta om rätten till föräldraledighet skall det också finnas pengar, så att man kan utnyttja rätten till föräldraledighet. I annat fall är lagstiftningen till för dem som är så välsituerade att de kan ta ledigt utan lön. Om man kan göra det och om arbetsgivaren beviljar tjänstledighet, har vi inget att erinra mot att så sker. Vi som sitter i denna kammare har inte någon anledning att lägga oss i hur man ordnar ledigheten. Ingvar Karlsson har själv visat på olika möjligheter och talat om hur man gör i vissa kommuner. Det kan också gälla individuellt.

Sedan till Sigge Godin. Det gäller då framför allt anhörigvården, och i det sammanhanget är det ju fråga om en prioritering. Om det skall göras satsningar på anhörigvård måste de knytas samman med möjligheterna att få ersättning under den tid man är ledig för att vårda en anhörig. I annat fall blir det ett slag i luften, och då finns det ingen anledning att ställa sig bakom det förslaget.

Tjänstledighet för anhörigvård är många gånger möjlig att få ut utan att vi i riksdagen lägger oss i det. Om det skall finnas en lagstiftning om ledighet

måste också ersättningsfrågan tas upp, och den är inte löst.

När det gäller ledighet för biståndsarbete har staten och kommunerna gett ut rekommendationer om hur det skall hanteras, och det finns möjlighet till tjänstledighet. Även SAF har gett ut en rekommendation om hur sådana frågor bör behandlas. Det finns ingen anledning för oss i riksdagen att gå in på detta område.

Rent allmänt kan jag säga, i anledning av den aktuella motionen och även andra motioner, att det naturligtvis finns en lång rad områden där vi skulle kunna lagstifta om angelägna tjänstledighetsmöjligheter, men det är inte riksdagen som skall peka ut när människor i livets olika skeden kan behöva tjänstledighet. Det måste finnas en frihet för individerna och företagen att komma överens om när tjänstledighet är befogad och i vilka fall arbetet tillåter detta, utan att riksdagen bestämmer det. Vi skall peka på de angelägna formerna, stüdieledighet, facklig ledighet, barnledighet m. m., men i övrigt skall vi vara försiktiga med att gå alltför långt med lagstiftning.

Lars-Ove Hagbergs anförande har jag tidigare kommenterat. Jag vill bara påpeka att han sade att solidaritet över gränserna skulle betalas av företagen. Jag medger att jag hårdrar hans yttrande, men nog kan man visa solidaritet utan att begära att företagen skall betala i alla lägen.

Anf. 201 SIGGE GODIN (fp):

Herr talman! Sten Östlund tar upp några saker som jag har frågat om, till att börja med föräldraledigheten. Den är långsiktigt planerad, vilket företagen vet – därför kan de hantera den på ett helt annat sätt än korttidsfrånvaron. Föräldraledigheten kan förlängas från ett och ett halvt till tre år – det finns ju vikarier, och det blir mycket lättare för företagen. Varför kan föräldrarna inte få den möjligheten?

Småbarnsföräldrarna har fått rätt till sex timmars arbetsdag. Får de då, Sten Östlund, ersättning för de övriga timmarna? Det ansågs att detta var så viktigt att föräldrarna borde få denna möjlighet, som en del har utnyttjat, och varför då inte ge dem rätten att vara hemma med sina barn till dess att de är tre år?

När det gäller möjligheten till ledighet för vård av anhörig säger Sten Östlund att riksdagen inte skall lägga sig i. Nej, det kanske man kan tycka om man är socialdemokrat. Men när samhällets kostnader därmed blir mindre än om samhället vårdar den sjuke eller gamle, när anhöriga vill göra detta, skall de då inte få den möjligheten? Det är alltså både humanitärt och billigare för samhället.

Till sist frågan om ledighet för arbete när det gäller katastrofbistånd. Det har riksdagen ingen anledning att lägga sig i, säger Sten Östlund. Jag tycker att det finns all anledning att vi lägger oss i, om vi vill någonting med biståndsarbetet. Jag vidhåller det jag har sagt tidigare, dvs. att socialdemokraterna här visar exakt vad de vill med sitt biståndsarbete. Frivilligorganisationerna, Röda korset, Rädda barnen m. fl., skall alltså inte få möjlighet att, när de har organiserat denna verksamhet, snabbt komma ut till de ställen i världen där människor behöver ett effektivt stöd. Staten ger ju också bidrag till denna verksamhet. Då säger Sten Östlund att det inte finns någon anledning att lägga sig i detta. Jag tolkar det som att vi ger dem friheten att

inte kunna göra en biståndsinsats. Detta är raka motsatsen till hur vi borde handskas med de här frågorna, Sten Östlund. Vi borde väl ge dem möjligheten att säga: Jag är villig att resa ut, jag är villig att göra den här insatsen, ge mig en möjlighet att snabbt bli ledig från arbetet, så att jag får den friheten, inte friheten att tacka nej.

Anf. 202 INGVAR KARLSSON i Bengtsfors (c):

Herr talman! Visst är det valfrihet för en småbarnsförälder som vill stanna hemma, om den har den möjligheten. Men det går inte i dag, eftersom det inte är lagstadgat på detta område. Jag sade förut att man i vissa kommuner har denna möjlighet.

Sten Östlund säger att det är de välsituerade som kan ha den här möjligheten. Tror Sten Östlund att det bara är de välsituerade som har sådan omsorg om sina barn? Det tror inte jag. Jag tror att alla har det, oavsett om det rör sig om fattiga eller rika. Alla har omsorg om sina barn och har tankar på att vilja stanna hemma hos dem. Därför är det så viktigt att vi genomför centerns familjepolitik, som också skulle ge ekonomiska förutsättningar. Här gäller det tjänstledighet. Jag tycker att Sten Östlund visar kyla mot de småbarnsföräldrar som vill ha de här möjligheterna.

Sedan prioriterade Sten Östlund: 1. studieledighetslagen, 2. facklig verksamhet och 3. föräldraledighet. Sedan blir det något annat, säger han. Detta visar hur Sten Östlund ser på dessa frågor. Tidigare framhöll jag att det rör sig om prioriteringar. Då får vi se vad det är i ledighetslagarna som man kan avstå. Även föräldraledighetslagen är ju enligt Sten Östlund ett problem för vissa företag. Ja, det kan den vara om det förhåller sig som i det exempel som jag tidigare tog upp: en arbetstagare av fyra hos en småföretagare skall ha tjänstledighet. Detta innebär att 25 % av arbetskraften försvinner. Visst blir det problem i det fallet. Därför är det så viktigt att prioritera det här området.

Beträffande valfrihet i övrigt som togs upp i något tidigare inlägg är det ju så, att alla i vår värld inte har samma valfrihet som vi här i Sverige. Från centerpartiets sida vill vi emellertid öka valfriheten genom att ge också småbarnsföräldrarna anhörighetsvårdare, som är någonting mycket viktigt. Anhörighetsvårdarna gör en social insats. Det är också samhällsekonomiskt riktigt, om en anhörig vill stanna hemma och vårda en nära släkting. Men även den här möjligheten motsätter sig socialdemokraterna. Socialdemokraterna tycker att så länge man inte får någon ersättning kan man inte heller behöva någon ledighet. Det är otroligt att socialdemokraterna har denna inställning. Människorna skall väl få välja sina möjligheter, eller hur Sten Östlund?

Anf. 203 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Problemen finns, som Sten Östlund framhöll, såväl i stora som i små företag. Det är bara det att små företag är ännu mer beroende av sina enskilda anställda än stora företag – det är mycket sällan ett stort företag står och faller med en enskild anställd. Det kan däremot vara fallt med det lilla företaget. Vi moderater kan inte gå med på att införa nya ledighetsrättigheter. Det är inte möjligt att ytterligare öka den totala frånvaron från arbetet. Vi har i Sverige redan den kortaste arbetstiden i västvärlden.

Vi noterade 1985 rekord i sjukfrånvaro. Jag undrar om inte mycket av sjukfrånvaron beror på problem i samband med barnomsorg och anhörigas sjukdom. Pressen på människorna blir helt enkelt för stor – de orkar inte riktigt med, och det är ofta kvinnor som kommer i kläm.

Det här aktualiserar, som nämnts tidigare här, givetvis frågor som gäller familjepolitiken, föräldrars möjligheter att på rimliga ekonomiska villkor ta hand om sina egna barn, och det aktualiserar också frågor som gäller bättre möjligheter att anpassa den reguljära arbetstiden efter de individuella önskemålen. Där noterade jag med glädje Sten Östlunds mycket engagerade inlägg när det gällde friheten att välja – det är precis den som vi moderater arbetar för; vi vill införa system som möjliggör den valfriheten.

Herr talman! Det handlar om att se över ledighetsrättigheterna. Vi måste få en bättre avvägning när det gäller dels olika ledighetsbehov, dels de berättigade krav både arbetsgivare och arbetskamrater kan ställa på att arbetet faktiskt skall utföras. Vi skall komma ihåg att frånvaron orsakar problem inte bara för arbetsgivaren utan i mycket hög grad också för arbetskamraterna. Även deras intressen i det här sammanhanget är någonting jag tycker man skall slå vakt om. Det finns mycket goda skäl att genomföra den översyn som de tre borgerliga partierna har reserverat sig för i utskottsbetänkandet.

Anf. 204 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! En slarvig formulering från min sida föranledde Sten Östlund att dra våldsamma slutsatser. Visst kan vi visa solidaritet utan att behöva bli betalda av företagen – självfallet! Men här handlar det inte om att bara visa solidaritet, utan det handlar om solidaritet i handling och framför allt om facklig solidaritet i handling. Det kanske inte är så känt för Sten Östlund hur det går till.

Jag tar på allvar det problem som den svenska arbetarrörelsen och arbetarklassen står inför i och med den oerhörda ökningen av Sveriges beroende av de imperialistiska koncernerna. Jag och vpk har den bestämda uppfattningen att den enda kraft som kan stå emot denna stora maktanhopning är de fackliga organisationerna. Om vi vill använda statsapparaten till någonting kan vi väl ändå stifta en lag som tvingar de koncerner i vårt land som har verksamhet utomlands att betala den fackliga verksamheten över gränserna. Det är väl det minsta vi från arbetarrörelsen kan utnyttja statsapparaten till.

Anf. 205 STEN ÖSTLUND (s):

Herr talman! Jag skall nu försöka uttrycka mig så försiktigt att jag inte drar på mig ytterligare repliker.

Sigge Godin säger att jag har sagt att vi inte skall lägga oss i – har jag uttryckt mig så är det i och för sig rätt, men vad jag menar är att vi inte skall lägga oss i människors tjänstledighetsbehov. Vi kan stifta lag om ledigheter, men då skall vi också se till att i det sammanhanget ta upp ersättningen för ledigheten – i annat fall är det meningslöst.

Sigge Godin, mina partivänner och andra kan säkert skriva motioner till vårt utskott om alla möjliga skäl för ledighet som i och för sig är

behjärtansvärda men som vi inte – på grund av att vi måste prioritera när det gäller den ekonomiska ersättningen – har någon anledning att lagstifta om. Det får bli en sak mellan den enskilde och hans arbetsgivare.

Jag gjorde ingen prioritering när jag redovisade de olika ledigheterna, Ingvar Karlsson i Bengtsfors. Jag anser dem vara lika viktiga. Självfallet anser vi att det är lika viktigt att så långt det står i vår ekonomiska makt få ledighet för vård av barn som för studier och fackligt arbete. Med detta har jag väl sagt vad jag behöver säga i den här frågan.

Sonja Rembo framhårdar. Jag skall inte ytterligare kommentera den frågan annat än att säga att jag inte riktigt förstår de borgerliga när det gäller deras prioritering. Om man vill utöka möjligheterna till rätt till ledighet – Sonja Rembo säger att moderaterna inte vill utöka den – vill man då totalt sett öka ut rätten till frånvaro från arbetsplatsen? Vill man utöka rätten till ledighet för småbarnsföräldrarna, måste man alltså göra begränsningar i rätten till ledighet för fackligt arbete och studier. Det må vara rätt uppfattat att vi inte ställer upp för en sådan lösning.

Anf. 206 SIGGE GODIN (fp):

Herr talman! Jag måste faktiskt lägga mig i.

Sten Östlund säger att vi inte skall lägga oss i människors behov av tjänstledighet, eftersom vi om vi skall göra det också måste klara ekonomin. Jag är överens med Sten Östlund om att det när det gäller anhöriga som vill vårda sina närmaste är fördelaktigt och dessutom ekonomiskt för samhället att de ges chans till detta. Skall vi inte ge dem den chansen? Jag tycker att vi i det sammanhanget verkligen skall lägga oss i.

Vi skall också lägga oss i när det gäller möjligheten till rätt till ledighet för att utöva biståndsarbete. Det är väsentligt att vi här i Sverige förverkligar möjligheten att få en lagfäst rätt att delta i katastrofhjälp. Men socialdemokraterna anser tydligen inte att katastrofhjälp och biståndsarbete är viktigt. Den rätten får folkpartiet försöka införa, och det skall vi också göra. Men, Sten Östlund, bör vi inte tillsammans lägga oss i? Det här är viktiga frågor. Det gäller även möjligheten till ledighet för att sköta sina barn och inte behöva överlåta åt samhället att ta hand om dem. Föräldrarna borde ges den valfrihet som vi har talat om. Låt oss även där lägga oss i, Sten Östlund.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslutet redovisas efter debatten om arbetsmarknadsutskottets betänkande 7.)

Anf. 207 ANDRE VICE TALMANNEN:

Kammaren övergår nu till att debattera arbetsmarknadsutskottets betänkande 7 om anställningsskydd.

Anf. 208 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Jag är ofta ute och besöker arbetsplatser inom såväl den privata som den offentliga sektorn. Vid sådana tillfällen har allt oftare frågan om brist på kompetent personal tagits upp. Den frågan återkommer också allt oftare i den allmänna debatten. Det gäller civilingenjörer och piloter, datafolk och yrkesarbetare, domstolsjurister och skatteexperter. Listan kan numera göras ganska lång.

En annan fråga som kommer upp är svårigheterna att på ett bra sätt ta hand om alla dem som skall placeras på olika former av skattefinansierade arbetsuppgifter. Det handlar om ungdomar och invandrare, om handikappade och andra arbetslösa.

Vad detta bl. a. visar är att vi har en arbetsmarknad i obalans. Det kan också avläsas i arbetsmarknadsstatistiken. Alltsedan slutet av 1960-talet har antalet personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder ökat. Vi går ur varje högkonjunktur med ett större antal personer i olika åtgärder än vad som var fallet högkonjunkturen dessförinnan.

AMS oktoberrapport andas en klar oro inför den försvagning av arbetsmarknadsläget som väntas nästa år. AMS skriver: "Trots den goda konjunkturen ligger arbetslösheten betydligt högre än vid tidigare motsvarande konjunkturlägen".

Kraven på arbetsmarknadspolitiken kommer att öka så som de har gjort under de senaste decennierna.

Orsakerna till den här utvecklingen är många. En av dem är otvivelaktigt den socialdemokratiska och fackliga övertron på välsignelsen med övergripande centrala beslut och en brist på förståelse för de faktorer som skapar tillväxt och arbetstillfällen.

Den stora sysselsättningspotentialen i små och medelstora företag har inte tagits till vara. Det finns ett motstånd hos många företag mot att anställa folk. Det är inte svårt att härleda detta motstånd till den negativa attityd till små företag som präglar den socialdemokratiska politiken. Under lång tid har företagen belastats med nya pålagor, en omfattande uppgiftsskyldighet och skatteadministration, ett groteskt skattesystem, en förlamande kontrollapparat och en arbetsmarknadslagstiftning som försätter många företagare i ett ständigt underläge gentemot fack och myndigheter. Företagaranda och initiativlust förkvävs.

Det är mot den här bakgrunden som den arbetsrättsliga debatten måste föras. De regler som gäller på arbetsmarknaden är av väsentlig betydelse för våra fortsatta möjligheter att hävda oss i konkurrensen på världsmarknaden och för våra möjligheter att skapa en arbetsmarknad i balans.

Lagen om anställningsskydd kom till som en reaktion på effekterna av strukturrationaliseringen under efterkrigstiden. Många företag slogs ut och de tidigare anställda flyttade i stora skaror till orter där de kunde erbjudas arbete i expanderande industrier. Kvar blev många äldre och handikappade, som inte kunde hävda sig eller som av olika skäl inte kunde flytta. Lagen om anställningsskydd skulle förhindra denna utslagning.

Det kan starkt ifrågasättas om lagens syfte har uppnåtts. Utvecklingen

visar att antalet äldre som slås ut från arbetsmarknaden stadigt ökar. Likaså ökar problemen för de arbetshandikappade.

Juridiska institutionen i Lund har genomfört en studie av de tidsbegränsade anställningarna. Den visar att ungefär hälften av alla lediga anställningar – exkl. korttidsanställningar, provanställningar, rullande visstidsanställningar, beredskapsarbeten etc. – var tidsbegränsade. En av utredningens slutsatser är att vi har fått en kraftig polarisering mellan starka och svaga på arbetsmarknaden. De starka har blivit tryggare och de svaga har fått svårare att få fotfäste.

Andra kartläggningar visar att lagen om anställningsskydd är ett hinder för framför allt småföretagen att anställa ny personal. Arbetsgivarna är rädda för att anställa någon som de inte är helt övertygade om är lämplig för arbetsuppgifterna och som riskerar att inte smälta in i företagets miljö. I ett litet företag är människorna ytterligt beroende av varandra och omplaceringsmöjligheterna är i allmänhet obefintliga.

Också de som redan är anställda har blivit obenägna att flytta till en ny arbetsplats, eftersom de då förlorar den plats de hade i turordningen enligt LAS. Orörligheten på arbetsmarknaden och därmed inläsnings effekterna har ökat. Det visar bl. a. en utredning som AMS utförde 1985, av vilken framgår hur den gynnade ställning som de tillsvidareanställda i kommunerna har till följd av regler, praxis och attityder får konsekvenser i form av bristande anställningstrygghet för andra grupper. Till de regler som medverkar till denna situation hör turordningsreglerna i LAS i kombination med olika möjligheter till ledighet. Härigenom försvaras möjligheterna att anpassa verksamheten till nya ekonomiska förhållanden, och vi har fått en kader av ständiga vikarier.

I Svenska industritjänstemannaförbundets tidning nr 16 i år kunde vi läsa om hur Maria vikarierat på Riksradien i tre år. Hon kan inte planera för framtiden mer än tre månader i taget och konstaterar att som vikarie sitter man litet löst. För henne gäller inga trygghetslagar. Hon kan i sin tur inte ta ledigt från jobbet för studier, och skulle hon behöva vara mammaledig skulle hon inte ha något arbete att komma tillbaka till. Sådana förmåner gäller bara för fast anställda.

Lika otrygg känner sig Anneli Petterson, som vikarierar som orderbehandlare på Holmen Hygien sedan två år.

Värst förefaller det att vara i kommuner och landsting. Sjukvårdspersonal i Göteborg berättar om vikariat som rullat på i 10–15 år. De vikarierar för anställda som vikarierar för andra anställda. På sina håll går det två anställda på varje tjänst, en som är ledig och en som arbetar som vikarie. Det tycks framför allt vara kvinnor som arbetar i vårdröken som har dessa anmärkningsvärda arbetsförhållanden.

Arbetsmarknaden har delats upp i dels en överstabil del, där den enskilde inte vägar byta arbete därför att tryggheten är beroende av att han eller hon är kvar på samma plats, dels en instabil del utan trygghet.

Men inte heller den till synes stabila delen ger alltid garantier för fortsatt anställning. Det kan arbetarna och tjänstemännen på varven, i gruvorna och i stålindustrin bland många andra ge besked om.

Sättet att få arbetsmarknaden att fungera trots lagstiftningen är många. Ett

är den stora förekomsten av 58,3-årspensioneringen. Pensionsberedningen sitter nu och funderar på ett sätt att lösa det problemet. Regeringens försök att hejda utvecklingen genom att skärpa tillämpningen av regelsystemet och ge AMS en överprövningsrätt har inte lyckats. Ett annat sätt är anlitandet av visstidsanställningar och vikariat. SKTF har reagerat mot att upp till 70 % av nyrekryteringarna i vissa landsting gäller tidsbegränsade anställningar. SKTF vill nu ha lagstiftning om fast anställning efter ett och ett halvt års arbete under en treårsperiod. Jag kan inte se hur det skall lösa problemet. Resultatet blir förmodligen bara att det kommer att bli svårare att över huvud taget få ett jobb på de arbetsplatser det gäller.

I april fick regeringen ett brev från en lång rad näringslivsorganisationer med begäran om en översyn av den arbetsrättsliga lagstiftningen. De framhåller framför allt hur viktigt det är att anpassa reglerna för de arbetsförhållanden som gäller i mindre företag.

"Utmärkande för småföretagandet är", skriver de, "bland annat den enskildes ambition att utveckla en egen idé och att skapa något som han kan uppfatta som sitt eget. Relationerna mellan ägare och anställda har ofta en mycket personlig och positiv prägel. Den kreativitet och vilja att underkasta sig risktagande i olika avseenden som är förknippad med småföretagandet är av stor betydelse för näringslivets utveckling. Från samhällsekonomisk synpunkt är det därför av stor vikt att värna om och understödja småföretagandet."

Det är just i de små företagen som framtidens arbetstillfällen skapas. Storindustrins behov av arbetskraft minskar som en följd av de investeringar som kan göras i en effektivisering av produktionen. Det är de små företagen som leder utvecklingen mot det nya tjänste- och servicesamhället. Den utveckling som vi står inför ställer stora krav på hög omställningsförmåga i näringslivet och på arbetsmarknaden. Även inom den offentliga sektorn kommer kravet på omprövning och omställning att skärpas till följd av finansiella restriktioner i kombination med den tekniska och administrativa utvecklingen. Det är nödvändigt att arbetsmarknadspolitiken utformas så att den understödjer och inte motarbetar omställningar. Då är det nödvändigt att de inlåsnings effekter och den stelbenthet och byråkrati som lagen om anställningsskydd har åstadkommit ersätts med regler som sätter arbetsmarknadens funktionssätt främst. Den trygghet som kan erbjudas i ett lönsamt och expanderande företag kan aldrig ersättas av lagstiftning, hur ambitiös och välmående den än är.

Herr talman, det är mot den bakgrunden som vi har lagt fram de förslag som redovisas i reservationerna till arbetsmarknadsutskottets betänkande.

Vi moderater har inte ställt upp på centerns krav på en total översyn även om en sådan är motiverad. Vi anser att det finns en risk för att en sådan översyn kommer att fördröja de förändringar som vi anser nödvändiga att genomföra snabbt.

För att möta en ny tids krav på teknisk, administrativ och organisatorisk anpassning anser vi det nödvändigt att den kategori arbetstagare som är undantagna från lagen måste vidgas att också omfatta olika slag av specialister. Det bör då också kunna övervägas om inte undantag bör kunna

medges från lagen i sin helhet under förutsättning att särskilt avtal träffas mellan kontrahenterna.

Arbetstagarbegreppet behöver redas ut. Det måste t. ex. klargöras att flera företagare kan samarbeta i ett företag utan att någon av dem har arbetstagarstatus. Det är en typ av företagande som blir allt vanligare och som bör få en chans att utvecklas. Ett företag som börjar sin verksamhet på det sättet kan under gynnsamma omständigheter utvecklas till flera blomstrande företag. En sådan utveckling skall inte få hindras enbart på den grunden att en facklig organisation har en annan uppfattning och kräver anställningsförhållande och kollektivavtal, kanske under hot om blockad.

Hit hör också hela problemet med frivilliga insatser på en mängd olika områden.

Turordningsreglerna vid uppsägningar är en gammal tvistefråga. Lagen utgår från att det går att åstadkomma någon sorts matematisk rättvisa. Utvecklingen har närmast övertydligt visat att det inte är praktiskt genomförbart. Här måste ges större utrymme för att väga in de motiverade krav som en arbetsgivare har att kunna driva en fungerande verksamhet efter en personalreduktion. Det gäller inom såväl den privata som den offentliga sektorn. Vi måste se verkligheten sådan den är.

Det gäller också frågan om provanställningar, där vi moderater anser att generösare möjligheter till provanställningar skulle ge dem som i dag har svårt att få in en fot på arbetsmarknaden en bättre möjlighet att visa att de duger.

Likaså vill vi ta bort den helt onödiga begränsningen av möjligheterna att återkomma till samma arbetsplats flera år i rad för att arbeta under tillfälliga arbetsanhopningar.

Från moderat håll har vi också upprepat vårt krav på att de tidigare reglerna vid permittering skall återinföras. De nya reglerna har allvarligt försvårat möjligheterna för många små företag inom byggbranchen att bedriva sin verksamhet. Det är också betänkligt ur rättsäkerhetssynpunkt att beslutet, som baserades på ett avtal mellan två parter på arbetsmarknaden, direkt riktade sig mot en tredje part som inte omfattades av kollektivavtal och medförde långtgående ekonomiska konsekvenser för denne. För att få tillgodogöra sig den permitteringslöneersättning som riksdagen beslutade om var det nämligen nödvändigt att ansluta sig till det privata arbetsmarknadsförsäkringssystemet. Om detta var riksdagen inte ens informerad då beslutet fattades.

I övrigt avvaktar vi i fråga om permitteringsreglerna den utvärdering som regeringen väntas presentera i höst.

Herr talman! I den promemoria om arbetsmarknadspolitikens roll, inriktning och omfattning som lades fram i våras skriver arbetsmarknadsdepartementet att det sannolikt är så att den viktigaste komparativa fördelen för ett litet industriland är dess förmåga till omställning och anpassning. Jag delar den uppfattningen. Därför är det nödvändigt att det fortsatta översyns- och utvecklingsarbetet inom arbetsrätten inriktas på att förbättra arbetsmarknadens funktion och samspelet mellan olika lagar och andra regler på arbetsmarknaden. Vi måste undvika byråkratisering och centralstyrning. Reglerna måste utformas så klart och entydigt att arbetstagarna, deras

fackliga representanter och arbetsgivarna på förhand kan avgöra vilken rätt de har. Skrivelsen från företagarorganisationerna ger goda exempel på hur orimligt det är att begära att arbetsgivarna, framför allt i de mindre företagen, skall kunna hålla reda på alla detaljer i det mycket omfattande regelkomplexet. De begär att formalierglerna i lagen skall ses över och förenklas. Det är en rimlig begäran.

Sten Östlund är ansvarig för den arbetsgrupp i departementet som håller på med en viss översyn av det arbetsrättsliga lagkomplexet. Jag vill fråga Sten Östlund om han kan lätta på förlåten och tala om för oss om det kommer några förslag som undanröjer de uppenbara olägenheter och orimligheter som i dag finns i lagstiftningen. Har han över huvud taget någon förståelse för de synpunkter som framförts från näringslivsorganisationerna? Vågar Sten Östlund se verkligheten sådan den är?

Herr talman! Jag yrkar bifall till samtliga moderata reservationer i arbetsmarknadsutskottets betänkande nr 7.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 209 INGVAR KARLSSON i Bengtsfors (c):

Herr talman! Lagen om anställningsskydd har sitt ursprung från 1974. Vissa förändringar företogs av den centerledda regeringen 1982, då bl. a. rätten att provanställa lagfästes. Rätten att provanställa tillkom i syfte att öka ungdomars möjlighet till sysselsättning.

Lagens bestämmelser är dispositiva, vilket har medfört att en anpassning till sex månaders provanställning har gått mycket långsamt. Det förekommer i dag avtal med betydligt snävare tidsperioder. Vår uppfattning är att parterna på arbetsmarknaden särskilt bör beakta de problem som avtalen innebär för ungdomars och kvinnors möjligheter att ta sig in i arbetslivet.

Vi har inte reserverat oss i frågan om provanställning, utan i avvaktan på den översyn som vi hänvisar till i reservation 2 avgett ett särskilt yttrande.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 2.

Anf. 210 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Jag börjar med att yrka bifall till de vpk-reservationer som är fogade till betänkandet.

Anställningsskyddslagen tillkom därför att man ville försöka modifiera Svenska arbetsgivareföreningens § 32 – eller den gamla § 28, som den hette i SAF:s stadgar. Denna paragraf upphöjde arbetsdomstolen till den ledande bestämmelsen i arbetslivet.

Lagen reglerar en hel del av det som den tidigare § 32 stipulerade att ägaren skulle bestämma över: avsked, provanställningar, turordningsförfarande m. m. Men lagen förutsätter klassarbete. Därför behöll också kapitalet sin makt på de avgörande punkterna, framför allt när det gäller om ett företag skall läggas ned eller inte samt vid beslut om förändringar, investeringar eller flyttning.

Lagen har alltså stora brister, men den är ändå ett stöd för de arbetande gentemot kapitalet. År 1982 uttunnades den ytterligare. År 1984 rättades

dock reglerna om lön vid permittering till.

Lagen om anställningsskydd spelar alltså ändå en roll. Den har tydligen rent av spelat en så stor roll att de nyliberala krafterna gått till häftig attack mot denna lag. De vill naturligtvis ha tillbaka innehållet i den gamla § 32, om att arbetsgivaren helt fritt får anta och avskeda arbetskraft och på det sättet bestämma hur arbetslivet skall se ut. Offensiven har också haft framgång, och moderaterna följer upp tankegången med reservationer vid dagens betänkande. Men lagen om anställningsskydd får naturligtvis inte försämrats, utan måste förbättras på flera punkter.

Utvecklingen går dock snabbt, och koncentrationen i näringslivet medför problem vid tillämpningen av lagen om anställningsskydd, liksom för övrigt också i vad gäller flera andra av arbetsrättslagarna. När ägaren är en koncern har arbetsrätten en svag ställning. Gamla företag splittras upp, och man har på fackligt håll svårt att hitta den verkliga beslutsfattaren. Detta skapar i dag stora problem. Man försöker från fackligt håll att bemästra dessa, men arbetsrättsligt har förhållandena inte ordnats upp. Framför allt kommer detta till uttryck när det gäller turordningsreglerna.

Den nya strategin för ledandet av företag, vilken nu har tillämpats några år och vilken framför allt bygger på SAF:s filosofi om bl. a. bolagiseringar, tillsammans med de omfattande koncernbildningarna skapar naturligtvis stora svårigheter för de fackliga organisationerna att utifrån lagens bestämmelser hävda sina intressen. Så länge klassarbetet råder är problemen kanske inte så stora för fackföreningarna, om de bara vill göra upp i godo. Men så snart man kommer till en konflikt och verkligen skall slåss för sina intressen visar det sig att dagens lagar inte hjälper mot de nya koncernbildningarna. Det är svårt att veta hur situationen är och vem som i själva verket bestämmer.

Vi har mot denna bakgrund från vpk:s sida i reservation 11 tagit upp koncernbegreppet och föreslagit att riksdagen skall fatta ett beslut som leder till att man kan utkräva sin rätt hos den verkligt ansvarige för företaget.

Vi har vid betänkandet även fogat en reservation om främjandelagen. I en socialdemokratisk motion av Margareta Persson och Barbro Evermo yrkas att främjandelagen skall inriktas på att främja de handikappades och äldres sysselsättning på det sätt som var avsikten när lagen kom till. Eftersom det är ett gammalt vpk-krav att lagen skall ha denna inriktning, har vi reserverat oss till förmån för detta.

Lagen om anställningsskydd har många negativa inslag, bl. a. reglerna om avsked vid strejk. Det mest negativa inslaget är bestämmelsen om att anställd vars avskedande genom domstolsutslag förklarats ogiltigt inte själv kan välja mellan återanställning och skadestånd. En sådan valfrihet finns inte på arbetsmarknaden, och på den punkten är de borgerliga och socialdemokraterna helt ense. Man kan också säga att svensk lagstiftning i det här fallet bara utmäter skadestånd men att lagen inte går innanför fabriksporten och reglerar vad som kan hända där, så att den som är felaktigt avskedad får den lagliga rätten att återinträda i arbetet. Man kan spekulera i många fall. Jag skall ta upp ett fall som exempel. Om de tidigare ASÄB-anställda städerskorna i Borlänge av arbetsdomstolen enligt lagen skulle befinnas felaktigt avskedade kan de icke återfå sina arbeten enligt den svenska lagen. Lagen

säger nämligen att man kan utdöma skadestånd.

Det är naturligtvis en tragedi för många att svensk lagstiftning i sådana fall icke står på de arbetandes sida. Lagen är således i detta fall inkonsekvent – den ger den arbetande rätt, men ger inte honom eller henne rätt till arbete. Vi anser att man skall ha denna rätt till arbete. Vi anser dessutom att skadestånden är för låga, de måste vara betydligt högre. Det skall inte vara möjligt för en företagsledning att köpa sig fri från en anställd som den anser är obekvämt.

Med detta yrkar jag än en gång bifall till vpk-reservationen.

Anf. 211 STEN ÖSTLUND (s):

Herr talman! Behandlingen av lagen om anställningsskydd med anledning av motioner från allmänna motionstiden tillhör de återkommande höstevenemangen i denna kammare. Lagens syfte är att med regler för anställningsformer, tider och turordning för uppsägningar och skydd för oskäligen uppsägningar skydda de anställda i deras förhållande till arbetsgivarna. Parterna på arbetsmarknaden kan med lagen som grund i viktiga delar komma överens om dess tillämpning. Genom lagens bestämmelser och med stöd av medbestämmandelagen ges de fackliga organisationerna rätt och möjlighet att förhandla och företräda de anställda i de olika uppsägningssituationer som kan förekomma.

Det genomgående draget i de center- och moderatreservationer som är fogade till betänkandet är kravet på uppluckring i lagens skyddsregler för de anställda till förmån för arbetsgivarna och mindre möjligheter för de fackliga organisationerna att företräda de anställdas intressen.

I reservation 1 och 2 krävs i denna anda en översyn av lagen om anställningsskydd.

Lagen sägs ha brister, vara komplex, ge tolkningssvårigheter och medföra byråkrati. På denna grund krävs i reservation 1 och i följande reservationer från moderaterna i varierande grad en översyn i syfte att ge friare regler för arbetsgivarna när det gäller turordning vid uppsägningar, friare regler vid provanställningar och vid anställning vid arbetsanhopning, lättnader genom en utvidgad frikrets för vissa högre befattningshavare och en utredning om arbetstagarbegreppet, där riksdagen som lagstiftare skulle snäva in det område som regleras i rättspraxis.

Centerns reservation tar sats i att de arbetsrättsliga reglerna medför byråkrati utan att stärka de anställdas ställning och landar på svårigheterna för nytillträdande att få anställning. Särskilt framhålls ungdomarnas situation, varför möjligheterna till provanställning bör ses över.

Efter att gått igenom de senaste årens betänkanden och debatter har jag inte kunnat finna att några av kraven är nya. De har alla i samma eller liknande former framförts och avslagits regelmässigt varje höst, åtminstone sedan jag kom till riksdagen 1982. Och varför har de avslagits? Jo, därför att de skulle innebära en klar försämring för de anställda som lagen har att skydda.

Om man menar att lagen skapar byråkrati – främst då, förmodar jag, genom att de fackliga organisationerna har förhandlingsrättigheter och genom att arbetsgivarna åläggs ett regelmässigt ansvar för sina anställda i

uppsägningssituationer – är naturligtvis detta rätt. Men det är en byråkrati som vi socialdemokrater är beredda att försvara. Finns det å andra sidan onödig byråkrati, skall vi ändra på den om vi kan göra det utan att urholka det sakliga innehållet i lagstiftningen.

Sett ur arbetsgivarsynpunkt är det naturligtvis långt mindre byråkratiskt och mindre arbetsamt att inte behöva ta de hänsyn som lagen föreskriver, att inte behöva förhandla med de anställdas organisationer vid uppsägningar eller vid provanställningar utan fritt efter eget bedömande själv kunna bestämma, anta och säga upp anställda, i stället för att följa lagens nuvarande regler och förhandla med de anställdas organisationer dels om åtgärderna, dels om de undantag som kan motiveras. Det är i den riktningen, även om inte fullt ut, som såväl moderaterna som centern vill se att lagen överses, och till vissa delar avvecklas.

Det är tillfredsställande att kunna konstatera att en bred majoritet i utskottet bestämt avvisar en sådan utveckling.

Herr talman! Med detta yrkar jag avslag på moderaternas och centerns reservationer till detta betänkande.

I reservation 6 upprepar vpk sitt krav från reservation 7 i förra årets betänkande i detta ärende, att en arbetsgivare aldrig skall kunna utge skadestånd i stället för att återta en anställd vars uppsägning ogiltigförklarats. Lars-Ove Hagberg yrkade ju från denna talarstol för en stund sedan på att förslaget skall antas. Vi avvisar förslaget. Vi delade inte vpk:s uppfattning i denna fråga i fjol, och vi gör det inte heller i år.

Det finns i vissa lägen en yttersta gräns som vi med lag inte kan bryta igenom. Är förhållanden så infekterade att en arbetsgivare hellre betalar upp till tre årslöner i skadestånd än återtar en uppsägning, är det att räkna till den yttersta gränsen för vad vi med lag förmår att uppnå.

Ett rent förbud, som vpk vill, skulle till sin yttersta konsekvens få att den anställda behövde polisiär handräckning för att komma in på arbetsplatsen. Därför är skadeståndet den enda möjliga sanktionsvägen i en sådan situation.

I reservation 11 stödjer vpk kravet, som framförts i motion A727, på en snabböversyn av koncernbegreppet i syfte att förhindra att de anställdas skydd i anställningen försämras genom bolagiseringar. Även denna fråga tog vi upp i fjol i anslutning till motsvarande betänkande. Låt mig därför återge vad jag då sade:

”En arbetsgivare kan inte bolagisera sig bort från ansvaret utan att ändra verksamheten. Om han driver verksamheten vidare på den tidigare enhetliga arbetsplatsen i flera bolag, då gäller lagen i alla fall. Säljer han däremot av delar av sin verksamhet till ett utanförstående företag, då gäller naturligtvis lagen för den nye ägaren. Men det går alltså inte att bolagisera sig bort från ansvaret inom ett och samma företag på samma ort om man fortsätter att driva samma ensartade verksamhet. En annan sak är om man startar ny verksamhet.”

En helt annan sak är hur långt de anställdas organisationer efter en sådan uppdelning förmår driva principen att alla på en ort, oavsett var de arbetar i ett företags olika verksamheter, skall omfattas av gemensam turordning. Det är inte så enkelt att klara ut detta i alla lägen.

Jag utesluter inte heller att det vid uppbyggnad av ny verksamhet kan förekomma uppdelningar med syfte att undgå effekter av den arbetsrättsliga lagstiftningen. Jag tror emellertid inte att detta är av den omfattningen att vi nu behöver begära en översyn av lagen i det syfte som vpk kräver. Jag tror nämligen inte att företagare och företag som bygger upp sin verksamhet i huvudsak på grunder som innebär kringgående av den avtalsrättsliga lagstiftningen i stället för på affärsmässiga ekonomiska värderingar har någon framtid. Med andra ord sanerar den sortens företagande ut sig självt. Skulle däremot utvecklingen visa att jag har fel i denna inställning till problemet lovar jag att utan prestige ändra min uppfattning. Och det gäller nog samtliga socialdemokrater.

Herr talman! Slutligen krävs i en motion av två s-ledamöter som stöds av en vpk-reservation en översyn av främjandelagen i syfte att förbättra möjligheten för arbetshandikappade att få arbete. Lagen har setts över av rekryteringsutredningen, som redovisat arbetet i Ds A 1984:4. Det förslaget sågs över av handikappkommittén i betänkandet Ds A 1984:12, och dessutom har samverkanskommittén lagt förslag om anpassningsgruppernas arbete. Det förslaget fanns med i proposition 1984/85:89 och antogs av riksdagen våren 1985.

Det synes därför inte vara bristen på översyn av främjandelagen som är problemet, utan det är i stället naturligtvis de svårigheter som de arbetshandikappade möter när det gäller att få arbete. Några enkla lösningar på det problemet finns inte.

Av handikappkommitténs arbete, byggt på de försök som gjorts, framgår att de bästa resultaten nåddes när insatserna från arbetsförmedlingen intensifierades och riktades mot denna målgrupp.

Utskottet delar den uppfattningen att det är genom intensifierade arbetsförmedlingsinsatser, med stöd av bl. a. främjandelagen, som nya vägar kan öppnas till arbete för handikappade.

Främjandelagen skall därvid enligt min mening ses tillsammans med lönebidrag, anställning i Samhällsföretag och bidrag till hjälpmedel för arbetshandikappade som kan utgå efter särskild prövning för ombyggnad och anpassning av arbetsplatser. Det är en del av de instrument som arbetsförmedlingen har att tillgå i sina insatser för att skapa arbete åt arbetshandikappade.

Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 212 SONJA REMBO (m) replik:

Herr talman! Sten Östlund håller sig till liturgin, men verkligheten tränger sig på.

Så här skriver arbetsmarknadsdepartementet i den promemoria som jag nämnde tidigare: "För att förhindra en fortsatt trendmässig uppgång av arbetslösheten krävs en sysselsättningstillväxt som är nästan 50 procent större än den som nu kan förutses. För att uppnå full sysselsättning 1990 enligt den definition som görs i LU," – alltså långtidsutredningen – "d v s 2 procents arbetslöshet, behöver sysselsättningstillväxten i genomsnitt bli ungefär dubbelt så stor."

Det brådskar alltså med att utforma en politik som får denna dystra profetia på skam.

Enligt samma promemoria innebär den socialdemokratiska sysselsättningspolitiken "en balansgång mellan strävan efter sysselsättningstrygghet för alla vid varje tidpunkt, och ambitionen att skapa en sådan flexibilitet på arbetsmarknaden att tillväxtens krav på anpassning och rörlighet tillgodoses".

Det är just denna konflikt mellan trygghet samt anpassning och rörlighet som har medfört att vi fått en skitad arbetsmarknad där de som redan är anställda har all trygghet, medan de som inte lyckats få en fast fot på arbetsmarknaden saknar trygghet och ensamma får svara för rörligheten och anpassningen.

Vi moderater är inte ute efter att gynna den ena eller andra parten. Det är knappast riksdagens uppgift att göra det, anser vi. Vad vi vill är att skapa en arbetsmarknad som fungerar för alla som vill och kan arbeta.

De inlåsnings effekter som vi har fått till följd av arbetsmarknadslagarna, i kombination med de bristande incitamenten att söka sig till nya arbeten som är en följd av den socialdemokratiska lönepolitiken, innebär att Sverige har – och i ännu större utsträckning kommer att få – uppenbara problem med att följa utvecklingen i vår omvärld, vilket är något alldeles nödvändigt om vi skall kunna upprätthålla vår konkurrenskraft och standard.

Prioriterar vi orörlighet är det stor risk att vi får stagnation.

Herr talman! Jag tycker att det är beklagligt att det nytänkande som trots allt återfinns i promemorian från arbetsmarknadsdepartementet tydligen inte avsatt några spår hos den arbetsgrupp inom departementet som håller på med arbetsmarknadslagarna och som leds av Sten Östlund.

Anf. 213 SIGGE GODIN (fp):

Herr talman! Anställningsskyddslagen har i sin nuvarande utformning gällt i snart fem år. Den lades fram av den dåvarande mittenregeringen och hade föregåtts av en genomgripande översyn av den tidigare lagstiftningen, de s. k. Åmanlagarna.

Behovet av en ändring i lagstiftningen var uppenbart. Bl. a. fanns inslag som ansågs direkt hämma en positiv sysselsättningsutveckling inom industrin, kanske främst inom de mindre företagen. De ändringar som vidtogs gällde bl. a. provanställning, turordning vid uppsägningar och permitteringar, tillfälliga arbetstoppar vid arbetsanhopning samt saklig grund för uppsägning.

Förslaget mötte kraftigt motstånd från den dåvarande socialdemokratiska oppositionen. I regeringsställning har emellertid socialdemokraterna inte ansett det motiverat att följa upp sin kritik från oppositionsåren. Det är säkerligen många som är glada för det, inte minst de ansvariga ute i produktionen.

Nu kommer i stället förslag från låt mig säga den motsatta sidan. Lagen bör i olika avseenden luckras upp, dvs. skyddet för de anställda skall minska. Det kan kanske tolkas så, att lagen i sin nuvarande utformning trots allt ligger ganska rätt. Den tillgodoser de anställdas berättigade krav på trygghet i anställningen samtidigt som reglerna om provanställning möjliggör för

arbetsgivarna att på arbetsplatsen under viss tid pröva om rekryteringen är den rätta innan definitivt beslut om anställning fattas.

Parterna kan också genom avtal anpassa lagen till den egna verksamheten. Det är naturligtvis av avgörande betydelse att parterna inte tecknar avtal som strider mot lagens intentioner. Det gäller bl. a. tiden för provanställning.

Utvecklingen måste följas fortlöpande. Visar det sig att det krävs ändringar i lagstiftningen får vi naturligtvis inte tveka.

Herr talman! Jag yrkar bifall till hemställen i arbetsmarknadsutskottets betänkande på samtliga punkter.

Överläggningen var härmed avslutad.

Arbetsmarknadsutskottets betänkande 6

Mom. 1 (översyn av ledighetslagstiftningen)

Utskottets hemställan bifölls med 147 röster mot 130 för reservation 1 av Elver Jonsson m. fl.

Mom. 2 (ledighet för anhörigvård)

Utskottets hemställan bifölls med 201 röster mot 76 för reservation 2 av Elver Jonsson m. fl.

Mom. 3 (ledighet för medverkan i det svenska katastrofbiståndet)

Utskottets hemställan bifölls med 203 röster mot 74 för reservation 3 av Elver Jonsson m. fl.

Mom. 4 (förlängning av småbarnsföräldrars rätt till ledighet)

Utskottets hemställan bifölls med 199 röster mot 74 för reservation 4 av Elver Jonsson m. fl.

Mom. 7 (föräldraledighet vid adoption av barn)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 5 av Alf Wennerfors m. fl., *dels* reservation 6 av Elver Jonsson och Charlotte Branting – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (kartläggning av omplaceringar efter föräldraledighet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Elver Jonsson och Charlotte Branting – bifölls med acklamation.

Mom. 10 (beredningen av frågan om regionala fackliga förtroendemän)

Utskottets hemställan bifölls med 261 röster mot 16 för reservation 8 av Lars-Ove Hagberg.

Mom. 11 (fackligt samarbete i multinationella företag)

Utskottets hemställan bifölls med 261 röster mot 14 för reservation 9 av Lars-Ove Hagberg.

Arbetsmarknadsutskottets betänkande 7

Mom. 1 (översyn av LAS)

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls med 226 röster mot 39 för hemställan i reservation 2 av Ingvar Karlsson i Bengtsfors och Görel Thurdin. 9 ledamöter avstod från att rösta.

Motivering

Utskottets motivering godkändes med 196 röster mot 57 för den i reservation 1 av Alf Wennerfors m. fl. anförda motiveringen. 24 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (en vidgad undantagskrets i LAS)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Alf Wennerfors m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (arbetstagarbegreppet i den arbetsrättsliga lagstiftningen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Alf Wennerfors m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (turordningen vid uppsägning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Alf Wennerfors m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (skadestånd vid ogiltigförklarad uppsägning m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Lars-Ove Hagberg – bifölls med acklamation.

Mom. 6 (provanställning)

Utskottets hemställan bifölls med 215 röster mot 60 för reservation 7 av Alf Wennerfors m. fl.

Mom. 7 (tidsbegränsad anställning vid arbetsanhopning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Alf Wennerfors m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (de tidsmässiga villkoren för permitteringslön)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Alf Wennerfors m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 9

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 10 (koncernbegreppet)

Hemställan

Utskottets hemställan – som ställdes mot hemställan i reservation 11 av Lars-Ove Hagberg – bifölls med acklamation.

Prot. 1986/87:32
20 november 1986

Datafrågor

Motivering

Utskottets motivering – som ställdes mot den i reservation 10 av Alf Wennerfors m. fl. anförda motiveringen – godkändes med acklamation.

Mom. 11 (översyn av främjandelagen)

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls med 262 röster mot 14 för hemställan i reservation 13 av Lars-Ove Hagberg.

Motivering

Utskottets motivering – som ställdes mot den i reservation 12 av Alf Wennerfors m. fl. anförda motiveringen – godkändes med acklamation.

48 § Föredrogs

konstitutionsutskottets betänkande
1986/87:7 om datafrågor.

Datafrågor

Anf. 214 GUNNAR HÖKMARK (m):

Herr talman! I det här betänkandet behandlas ett antal data- och integritetsfrågor, som även tidigare har varit uppe till behandling. Men det finns en väsentlig skillnad mellan detta betänkande och andra liknande. I det här betänkandet förutsätter i själva verket utskottet att data- och offentlighetskommittén, som utreder frågan om bolagsskydd, skall lämna förslag till ett skydd i grundlagen av den enskildes integritet. Detta är ett väsentligt steg framåt och innebär en klar viljemarkering från utskottets sida. Därför har vi moderater varit tillfreds med utskottets skrivning.

Det är givetvis viktigt att ett sådant grundlagskydd får ett reellt innehåll, så att det inte bara blir en allmän målsättning. Men detta är en sak som vi får anledning att diskutera framdeles.

Herr talman! I utskottets betänkande finns det också en mycket klar markering av att det är viktigt att regeringen lämnar förslag till konkreta åtgärder för att stärka skyddet mot sårbarheten i olika statliga och centrala datasystem. Sverige är i den remarkabla situationen att egentligen ingenting har hänt på detta område under de senaste fyra åren. Trots att sårbarhetsberedningen har lämnat ett antal olika konkreta förslag har regeringen skjutit de här frågorna åt sidan, vilket har lett till att en oacceptabelt hög sårbarhet faktiskt har förvärrats under de här åren. Detta har inte föranlett någon som helst konkret åtgärd från regeringens sida.

Det är mot denna bakgrund som man skall se utskottets skrivning i vilken

149

förutsätts att regeringen med det snaraste lämnar förslag till konkreta åtgärder och också redovisar vidtagna åtgärder för att minska sårbarheten.

Herr talman! Väldigt många av de frågor som rör data och den enskildes integritet gäller egentligen ytterst vilken typ av samhällssystem och ideologi som man förespråkar. Vill man att staten skall sträcka sig långt in i medborgarnas privatliv, blir också resultatet ett dåligt skydd för den enskildes integritet. Vill man att staten skall kontrollera det mesta av medborgarnas vardag, blir också intrången många. Oavsett vilken samhälls-inriktning som man pläderar för, finns det viktiga saker att göra. En sådan är att begränsa uppgiftslämnandet till statliga myndigheter. I dag insamlar staten, i form av dess olika myndigheter, en mängd olika personuppgifter. I och med att dessa uppgifter är insamlade har den enskilde från sin horisont ingen kontroll över uppgifterna. Detta är det främsta intrånget mot den enskildes integritet. Det samlas in för mycket. Man skulle kunna ändra systemen, man skulle kunna ändra myndigheternas sätt att fungera, så att man samlade in färre uppgifter. Det skulle vara bra för skyddet av de känsliga uppgifterna, och det skulle vara bra för den enskildes integritet. Vi har inom kommissionen som skall granska folkbokföringen 1985 sett hur man många gånger kan slå ned på vanlig praxis och rutin och ändra och minska uppgiftsinsamlandet. Det är mot den bakgrunden vi moderater har motionerat om att man skall begränsa myndigheternas uppgiftsinsamlande, bl. a. genom att tillsätta en särskild sådan delegation.

Herr talman! Utskottet hänvisar i ett par frågor till data- och offentlighetskommittén, bl. a. när det gäller myndigheternas försäljning av personuppgifter. Situationen är den att data- och offentlighetskommittén har lämnat ett förslag som innebär att man legaliserar försäljningen ur de nio register som i dag är de största försäljarna. Det är, menar vi, en helt oacceptabel situation – staten skall inte ägna sig åt att sälja ut medborgarnas integritet. Staten skall ägna sig åt att samla in de uppgifter som man behöver för sin myndighetsutövning och inte åt att aktivt sprida den. Men så länge detta ärende behandlas inom regeringskansliet är vi beredda att nöja oss med det särskilda yttrande som vi har avgivit.

I den frågan liksom i många andra frågor gör socialdemokraterna och regeringen frågorna om den enskildes integritet till ett slags avvägning, där det alltid är relativt hur stor den enskildes privata sfär skall få bli. Vi menar att den enskilde har rätt till ett skyddat privatliv, att den enskilde har rätt att kräva ett skydd för sin integritet. Vi ser ofta hur socialdemokrater i regeringsställning när man prövar olika besvärssärenden över datainspektionens beslut alltid gör avvägningen så att det offentliga får väga tyngst. Det leder oss till att kräva en betydligt mer stringent tolkning av datalagen vid besvärssärenden. Vi menar att det är felaktigt att regeringen tillåts göra allmänna och godtyckliga avvägningar om den enskildes integritet. Datalagen är inte konstruerad så att det skall göras en godtycklig avvägning – även i datalagen slås det mycket klart fast att den enskilde har rätt till en skyddad integritet.

Vi tycker mot den bakgrunden att det är naturligt att regeringsrätten och inte regeringen skall pröva besvär över datainspektionens beslut. Om regeringsrätten får den uppgiften är det en garanti för att man får en stringent

tolkning av datalagen och inte allmänna och mycket vida avvägningar som regeringen för tillfället finner lägliga.

Herr talman! Mot bakgrund av detta vill jag yrka bifall till reservationerna 1 och 3.

Anf. 215 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Folkpartiet hade ett motionsyrkanden om datafrågor. De gällde forskningen, sambandet människa-teknik och satsningar på informationsteknik för handikappade. Dessa två motioner förväntar sig ett enligt utskott att man kommer att beakta i den avviserade forskningspolitiska propositionen.

Vi vill också ha datummärkning och relevansmärkning av uppgifter i dataregister. De frågorna kommer data- och offentlighetskommittén att behandla enligt uppgift från de av DOK:s ledamöter som sitter i konstitutionsutskottet.

Bakgrunden till reservation nr 1 har Gunnar Hökmark redogjort för. Jag vill passa på att yrka bifall till den.

Vårt återstående yrkande gäller sårbarhet och säkerhet och hur myndigheter och företag skall uppmanas upprätta katastrofplaner för sina mest känsliga register. Herr talman! Jag tänkte ta upp dessa frågor på litet olika nivåer.

Från början var datorerna räknemaskiner. Inte ens flertalet av dess upphovsmän kunde ens i sin vildaste fantasi ana att de skulle utvecklas till dagens datorer. Vi vet i dag att de är kraftfulla hjälpmedel i de flesta samhällsliga sammanhang. Från början var de dyra, och detta bidrog till att man av ekonomiska skäl centraliserade användandet. Lokal verksamhet hade varken ekonomi, behov eller personal för att ensam fullt ut tillgodogöra sig kapaciteten. Detta gällde för såväl offentlig verksamhet som näringslivet. Exempel på detta är sjukförsäkringsregister, bilregister, bankers register och försäkringsbolags. Så småningom växte databastekniken fram liksom terminalteknik. Det blev alltså möjligt att utifrån periferin koppla upp sig i de stora centrala registren och därmed också möjligt för obehöriga att manipulera och utnyttja – och det var därmed som stora mängder data försvann vid relativt små drifthaverier.

Tekniken förblindade systemutvecklare och beställare, vilket inte är ovanligt när ny fantastisk teknik ställs till förfogande. Det är lättare att så här i efterhand vara kritisk när erfarenheter av avigsidorna rullar fram.

Det har varit svårt att väcka beslutsfattare på alla nivåer i både offentlig och privat verksamhet till insikt om att datorer och datorisering är en verksamhet som också kan ge samhället problem och göra oss onödigt sårbara och osäkra. Det finns många både stora och små sårbarhetsrisker. En del står det inte i vår makt att skydda oss för om vi vill använda fördelarna med de datoriserade hjälpmedlen. Ingen teknik har bara fördelar, men det gäller att minimera nackdelarna.

Jag vill ge några exempel på onödig sårbarhet, och jag börjar med ett exempel på hur nationen Sverige utsätts för onödiga sårbarhetsrisker och som dessutom visar hur det kan gå till i samhället när en enskild myndighet

hittar på något som är fiffigt för den egna verksamheten utan att så att säga tänka efter före.

Postverket har utvecklat ett system, PTS, för sina behov med mycket detaljerade uppgifter om hur Sverige ser ut. Man har framställt en Sverigekarta i digital form. Allt är med, vägar intill varenda småväg och körbar stig, broar med exakt bärförmåga och vidd, kustlinjer, öar, sjöar, järnvägar inkl. stickspår. Det skall också tillföras, om det inte är gjort, husnummer, våningsplan och lägenheter. Trots att detta inte är ett personregister är det en mycket betydande säkerhets- och sårbarhetsrisk. Det är inte underligt att militär expertis fick hicka av förskräckelse och talade om "ett utomordentligt underlag för fientligt sinnad makts planering av militära operationer". Även SÅRB, sårbarhetsberedningen, konstaterade att detta system blir mycket känsligt för den nationella säkerheten. Och lägg då märke till att personuppgifter eller andra befolkningsregisterdata inte finns i kartinformationen – ännu.

Jag tycker att detta är ett bra exempel på hur uppgifter som en och en är tämligen oskyldiga men som tillsammans och sedda med helt andra ögon blir till sprängstoff. Det finns mera dynamit i våra databaser. Det konstaterade statskontoret efter en utredning och hemligstämplade sitt material. Det kallas nu i datakretsar för terroristbibeln.

Exempel på systemen i offentlig förvaltning med betydande sårbarhetsrisker är våra befolkningsregister, alltifrån folkbokföringsregister, riks försäkringsverkets register till skatteregister och register över all statligt och kommunalt anställt personal. Här behövs att resp. myndighet sätter på sig andra glasögon och tänker igenom vad dessa registeruppgifter kan tänkas användas till om någon har onda idéer eller vad som händer om det blir driftstopp eller störningar. Det räcker inte med att bara tänka efter, utan det gäller också att försöka prioritera och ta reda på vilka register som är mest känsliga och därefter upprätta katastrofplaner för att veta hur man handlar om det värsta händer.

Vid KU:s utfrågning i våras av Jan Freese sade denne att både öst och väst har fullständiga dataregister över Sveriges befolkning – uppgifter som visserligen förts ut ur landet olagligt men som skulle underlätta mycket, exempelvis en invasion.

Likaså säger Gert Persson, teknisk direktör på datainspektionen, att man vet att register finns både inom NATO och Warszawapakten. Det har bl. a. visat sig genom att svenskar utomlands bara behövt uppge sitt personnummer för myndigheterna. Dessa har sedan själva kunnat ta fram resten av personuppgifterna.

Sårbarhet och säkerhet är också en fråga för näringslivet, även om sårbarhetsfrågorna där först de senaste åren fått en större uppmärksamhet. VPC, Värdepapperscentralen, lär inte i första taget släppa sina sårbarhetsfrågor vind för våg efter det dyrbara driftstopp som stängde Börsen 1983. Det blev så bara för att ingen hade tänkt på att reservdrift skulle kunna behövas i vissa situationer och upprättat en katastrofplan.

Ett bra exempel på samarbete när det gäller katastrofplanering är det som riksbanken har upprättat tillsammans med näringslivet. Man har gått in för ett helt nytt datasäkerhetssystem som bygger på en katastrofplan, alltså en

gemensam säkerhetsmodell som är testad i fiktiva katastrofsituationer.

Så till slut, herr talman, några ord om sårbarheten för den enskilda människan, den personliga sårbarheten. Just nu har vi alla läst upprörande exempel på hur kvinnor inte kan skyddas vid fall av misshandel i familjen. Enligt uppgifter från justitiedepartementets informationssekreterare lever 1 000 kvinnor bara i Stockholm ett hemligt liv av rädsla för misshandel. 500 har gått under jorden och skaffat hemlig adress. Några har fått hjälp att byta namn, men det hjälper inte så länge de inte också får byta personnummer.

Det går bra att byta vistelseort och namn. Folkbokföringssekretessen medger att länsstyrelserna skyddar den nya adressen, men den går att finna i massor av andra register dit den nya adressen oskyddad har fortplantats. Det nya namnet går också lätt att hitta, så länge det är omöjligt att byta personnummer, och det går bara om man byter kön.

Med vad jag har sagt vill jag för folkpartiets del uttrycka oro för att sårbarhetsriskerna i samhället växer och instämna i vad sårbarhetsberedningen framhåller, nämligen att "när ett datasystem växer sig alltför stort tappar användarna, beslutsfattarna och experterna överblicken och kontrollen över det. Och det man inte kan överblicka kan man heller inte skydda."

Utskottet är enigt om att sårbarheten i samhället är oacceptabelt hög och är också enigt om att regeringen skyndsamt skall lägga fram förslag till hur sårbarheten skall minska och hur säkerheten i datasystem skall höjas. Vi i folkpartiet ser fram emot detta.

Anf. 216 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! När vi i dag skall diskutera några datafrågor, kan jag göra det konstaterandet att vi verkar vara mera eniga än på många år. Det beror på att det egentligen bara är några resterande frågor som behandlas i det här utskottsbetänkandet. Några initiativ utöver vissa saker som regeringen har kommit med under det här året har inte tagits.

Det har alltså inte hänt särskilt mycket på ett år. Det som har hänt från regeringens sida kan närmast karakteriseras som ett fatalt misstag. Den broschyr som regeringen har givit ut och som kallas "Skyddet för den personliga integriteten i datasamhället nu och i framtiden" innehåller, av en händelse som ser ut som en tanke, ett ganska dråpligt tryckfel. Man påstår nämligen att om datainspektionen finner att det finns risk för otillbörligt integritetsintrång skall tillstånd att föra registret beviljas. Det är precis tvärtom. När det gäller de frågor som under många år diskuterats vill jag redogöra för vad vi från centerns sida ser som det viktiga på dataintegritetsområdet.

Frågan om utvidgat grundlagsskydd för den personliga integriteten bör enligt vår uppfattning utredas. I år finns också ett mycket klarare uttalande från utskottet än vad vi haft tidigare. Utskottet säger nu att syftet med pågående utredningsarbete i data- och offentlighetskommittén är att i grundlag reglera skyddet för den personliga integriteten. Det är bra att utskottet kunnat säga så, för då kommer vi ifrån den något konstiga debatt som fördes i december förra året på denna punkt. Alla partier ställer upp på att pröva denna fråga med denna klara målsättning.

Sedan är det självklart att den enskildes integritet skall skyddas, att

integritetsfrågorna skall hävdas till den enskildes förmån. Datalagens skydd på denna punkt får inte urholkas. Man kan peka på vissa saker som är viktiga att beakta. Uppgiftssamlandet bör begränsas. Detta har riksdagen uttalat många gånger, och det gäller oavsett om det handlar om uppgifter för databehandling eller för manuell hantering. Samkörningar bör begränsas. Enligt vår mening skall det krävas mycket starka skäl för att tillåta en samkörning.

Personnummeranvändningen bör begränsas och i huvudsak användas för vad den ursprungligen var tänkt till, nämligen folkbokföring och beskattning. Det finns ingen anledning att också använda personnummer i ett antal privata register.

Uppgifter som är insamlade för ett ändamål får inte användas för andra ändamål – en ganska given utgångspunkt. Det är inte genom samkörning och dubbelutnyttjande av data eller maskinell värdering av den enskilde som våra förmåns- och avgiftssystem skall administreras. Nej, beslut om förmåner och skyldigheter skall grundas på uppgifter som vi lämnar var och en i samband med undersökning eller redovisning som vi är ålagda att ge myndigheterna.

Det gäller också försäljning av uppgifterna. På något sätt måste sådan försäljning begränsas. Detta har vi tidigare tagit upp i motioner från centerns sida. Framför allt bör inte heller hos olika myndigheter uppgifter bearbetas för att bli särskilt användbara i kommersiellt syfte.

Alla dessa integritetsfrågor utreds i data- och offentlighetskommittén. Vi har nu i ett par år hänvisat till den. Många av de uppräorda debatter vi haft både i samhället och delvis här i riksdagen skulle enligt vår uppfattning ha kunnat undvikas om riksdagen hade följt vårt krav på moratorium under detta utredningsarbete.

Utskottsmajoriteten har hävdat att det skulle vara olämpligt att låsa tillämpningen av datalagen. Enligt min uppfattning är det inte fråga om att låsa någon tillämpning. Det moratorium vi föreslår gäller nya, integritetskränkande register, register som utvidgas och har betydande integritetskränkande innehåll. Det kan vara andra stora register där det är fråga om samkörningar som berör den enskilde djupt.

De register som är i bruk och är berörda av datalagen rullar vidare till dess nya beslut fattas.

T. o. m. inför en diskussion om grundlagsreglering av integriteten i datasamhället är majoriteten beredd att låta nya tunga register sättas i sjön. Vi tycker inte detta är riktigt, och vi har från centerns sida reserverat oss.

Jag yrkar med detta bifall till reservation 2.

När det gäller datalagen i övrigt är det viktigt att den restriktivitet som riksdagen så många gånger uttalat sig för inte undergrävs genom att regeringen upphäver datainspektionens beslut, eller inte ger inspektionen förutsättningar att verka.

Vid konstitutionsutskottets granskning av regeringen har vi särskilt uppmärksammat vad som skett i detta avseende. Om det fortsätter får vi på nytt ta upp det från utskottets sida.

Enligt ett uttalande från civilminister Bo Holmberg har regeringen sårbarheten under kontroll. Nu är naturligtvis inte sårbarheten och säkerheten under kontroll bara därför att någon uttalar att så är fallet. Därför är det

tillfredsställande att utskottet enhälligt har skärpt skrivningen på den här punkten. Sårbarheten måste tas på allvar. Det konstateras att den kan vara oacceptabelt hög. Jag vill påstå att den i många fall är det. Det krävs alltså kraftfulla åtgärder.

Mot den bakgrunden är det tillfredsställande att majoriteten också har gått med på att en redovisning bör ske till kammaren, så att också vi från oppositionens sida får ta ställning till och pröva de fortsatta sårbarhetsåtgärderna. Även i det kommande försvarspolitiska beslutet måste sårbarhetsfrågorna beaktas.

Regeringen har valt att lägga hela det datapolitiska arbetet inom regeringskansliets väggar, utan insyn och medverkan från oppositionen. Därför är det också av den anledningen angeläget att understryka vad utskottet har sagt om redovisningen till riksdagen.

Herr talman! Datadebatten måste hållas levande och drivas vidare med hänsyn till det skydd som den enskilda människan är i behov av. Snart börjar den allmänna motionstiden, och då får vi åter ta upp dessa frågor till närmare granskning mot bakgrund av det material som eventuellt kommit att redovisas men också mot bakgrund av de åtgärder som bör vidtas till skydd för den enskildes integritet.

Jag yrkar än en gång bifall till reservationen 2.

Anf. 217 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! I konstitutionsutskottets betänkande behandlas ett antal under den allmänna motionstiden 1986 väckta motioner om datafrågor. Motionsyrkandena har avstyrkts eller ansetts besvarade med vad utskottet anfört, i flera fall med hänvisning till data- och offentlighetskommitténs pågående arbete eller till förslag som har lagts fram.

Efter Bengt Kindboms, Margitta Edgrens och Gunnar Hökmarks inledningsanföranden kan det finnas fog för några kommentarer, framför allt när det gäller sårbarhetsfrågorna.

Under senare tid har sårbarhetsfrågorna kommit att stå i förgrunden för den datapolitiska debatten. Det är i högsta grad förstäligt, för här rör det sig om mycket viktiga frågor. Det är därför särskilt glädjande att utskottet i denna del är helt enigt, vilket också klart framgår av föreliggande utskottsbetänkande.

Efter riksdagsbehandlingen av regeringens dataproposition för ungefär ett år sedan råder det inget som helst tvivel om vem som ansvarar för frågorna om datasäkerhet och datasårbarhet i myndigheterna.

Statskontoret har en särskild samordningsroll när det gäller ADB-säkerhet för den civila statsförvaltningen och affärsverken. Man skall göra lägesbedömningar, utforma åtgärder som ökar säkerheten och aktivt stödja myndigheterna i deras eget säkerhetsarbete. Statskontoret skall också göra sina metoder tillgängliga för näringsliv, kommuner och landsting.

Men – och det är viktigt att komma ihåg – varje myndighet har ett eget ansvar för datasäkerheten inom sitt område. Här gäller samma ansvarighetsprinciper som för andra säkerhetsfrågor i myndighetens verksamhet. Konstitutionsutskottet betonar i sitt betänkande att det är angeläget att planeringen i myndigheter och företag till skydd för känsliga register intensifieras.

Utskottet utesluter inte heller att tvingande åtgärder måste kunna vidtas mot företag och myndigheter.

Överstyrelsen för civil beredskap har det övergripande ansvaret för ADB-utvecklingen inom totalförsvaret. Försvarsbeslutet 1987 kan komma att påverka ambitionsnivån i vad gäller ADB-verksamheten under krig. Här är det försvarsministern som har det politiska ansvaret.

Televerket har ansvaret för nödvändiga åtgärder för en acceptabel säkerhet när det gäller tele- och datakommunikationer. Kommunikationsministern har det politiska ansvaret för televerkets verksamhet.

Databrotten handläggs av polisen. Här har justitieministern det politiska ansvaret.

Om en myndighet eller statskontoret skulle finna att extraordinära åtgärder krävs för att upprätthålla en acceptabel säkerhetsnivå – och därvid behöver regeringens beslut – utgår jag ifrån att de nödvändiga kontakterna tas med regeringen.

Det bör kanske också nämnas att regeringen tillsatt en särskild samrådsgrupp för sårbarhetsfrågor. Dess uppgift är att analysera och föreslå åtgärder som syftar till större säkerhet och minskad sårbarhet i ADB-hanteringen.

Tvärtemot vad Gunnar Hökmark har sagt har regeringen visat handlingskraft och snabbt omsatt riksdagens beslut för ett år sedan till praktiska åtgärder. Jag vill understryka att det i konstitutionsutskottets skrivningar om sårbarheten inte riktas någon kritik mot regeringens sätt att handlägga sårbarhetsfrågorna. Jag tror att det är rätt viktigt att understryka detta.

Till utskottets betänkande har fogats tre reservationer. De behandlar begränsningar av uppgiftslämmandet, ett moratorium för nya och utökade dataregister och besvärinstans i frågor rörande datalagen. I ett särskilt yttrande berörs också myndigheternas försäljning av personuppgifter.

När det gäller begränsningar av uppgiftslämmandet är vi naturligtvis i sak överens om att det är viktigt att man inte registrerar andra eller fler uppgifter än vad som behövs för verksamheten.

Detta ingår också som en del i vår datalagstiftning. Det framgår bl. a. av datalagens 7 §. Dessutom vill jag understryka att såväl konstitutionsutskottet som finansutskottet vid flera tillfällen gjort av riksdagen godkända uttalanden där man framhållit vikten av att så långt det är möjligt begränsa uppgiftslämmandet. Sett från dessa utgångspunkter slår reservanterna faktiskt in öppna dörrar.

Vidare bör det kanske också påpekas att reservanterna visserligen påstår att många statliga myndigheter uppenbart tar på sig en avsevärd överinsamling av uppgifter, men att detta inte är så uppenbart. Jag har i vart fall inte kunnat finna att det skulle förhålla sig på det sättet.

I reservation nr 2 krävs ett moratorium för nya och utökade dataregister i avvaktan på att data- och offentlighetskommitténs arbete slutförs. Detta förslag har – som Kindbom mycket riktigt påpekade – tidigare prövats och avslagits av riksdagen. Motiveringen för avslaget har varit att det knappast är möjligt eller ens lämpligt att generellt låsa tillämpningen av datalagen eller ny lagstiftning under en längre tid. Något nytt som skulle ge anledning att förändra denna ståndpunkt har enligt utskottet inte framkommit.

Att regeringsrätten och inte regeringen skall vara besvärinstans över

datainspektionens beslut, som förordas i reservation 3, börjar också bli en ständigt återkommande fråga. Detta krav avslogs av riksdagen så sent som för ungefär ett år sedan. Det är riktigt, som anförts i reservationen, att det vid datalagens tillkomst diskuterades att regeringsrätten skulle bli besvärinstans. Vissa skäl, bl. a. sambandet mellan offentlighets- och sekretessreglerna, talade för detta.

Man fann emellertid till slut, efter en mycket ingående prövning, att de avgöranden som det skulle bli fråga om var av sådan natur att de inte borde prövas av domstol.

Den granskning som konstitutionsutskottet gjort vid ett par tillfällen, senast för ett år sedan, av datalagens efterlevnad har visat, enligt min mening, att det var riktigt att regeringen och inte regeringsrätten blev besvärinstans över datainspektionens beslut.

Jag vill, herr talman, yrka avslag på reservationerna 1, 2 och 3 och bifall till hemställan i konstitutionsutskottets betänkande 7.

Anf. 218 BENGT KINDBOM (c) replik:

Herr talman! Jag tänkte beröra två frågor i denna replik. Kurt Ove Johansson säger att det är helt klart var ansvaret för sårbarhetsfrågorna ligger. Det är möjligt att det har blivit det just nu inför denna debatt. När vi diskuterade frågan om sårbarhetsberedningens avskaffande och datadelegationens avskaffande för ett år sedan reserverade vi oss mot dessa beslut – med rätta har det visat sig, eftersom regeringen har dragit ut på tiden när det gäller att införa något annat i stället.

Det första sammanträdet med den referensgrupp där de olika partierna ingår äger rum på måndag. Det har då gått ett år sedan beslutet fattades. Det är möjligt att oppositionen kommer att få insyn på detta sätt, men den får i varje fall inget inflytande som den har haft tidigare, även när socialdemokraterna var i opposition. Det finns anledning att i detta sammanhang erinra om den debatt som socialdemokraterna förde 1977/78, då det var en väldig veklagan över att dåvarande budgetministern hade samlat tre riksdagsledamöter kring sig för att diskutera vissa datapolitiska frågor. Nu agerar regeringen på samma sätt.

När det gäller sårbarhetsfrågorna har vi ändå kommit så långt att vi är eniga i utskottet om det angelägna i att vi får en redovisning till riksdagen om detta. Vi får fortsätta denna diskussion när denna redovisning har kommit.

Den andra frågan som jag tänkte ta upp gäller det som Kurt Ove Johansson sade om moratoriet. Samtidigt som han sade att man generellt inte skall låsa tillämpningen av datalagen konstaterar man att utskottet gjorde vissa uttalanden. Man förutsätter att regeringen, liksom övriga tillämpande myndigheter, noggrant bevakar integritetsproblemen. Det finns anledning, säger utskottet, att på nytt understryka vikten av dessa uttalanden. Det visar ändå att detta är ganska känsligt. Trots de uttalanden som utskottet gör har det ständigt och jämt föreslagits nya och utvidgade tillämpningar av de stora registren. Jag vill med detta peka på att det finns fog för att stanna upp och avvakta DOK:s förslag.

Anf. 219 GUNNAR HÖKMARK (m) replik:

Herr talman! Man måste vara en mycket lojal riksdagsman som representerar regeringspartiet för att kunna påstå att regeringen har visat handlingskraft när det gäller sårbarhetsfrågorna. Man har möjligtvis visat handlingskraft då det gällt att tillsätta en lång rad olika referensgrupper, kommittéer och andra ad hoc-grupper som skall syssla med sårbarhetsfrågor. Men sedan regeringen tillträdde har den inte kunnat redovisa en enda konkret åtgärd för att minska sårbarheten.

Trots att sårbarhetsberedningen har väckt en lång rad förslag har regeringen inte kunnat vidta någon konkret åtgärd. Jag vet inte om Kurt Ove Johansson skulle vilja nämna en enda åtgärd som denna regering har vidtagit för att minska sårbarheten i det svenska samhället.

När det gäller den nya gruppen som skall samordna sårbarhetsfrågor har regeringens handlingskraft visat sig genom att det tog ett år för den att tillsätta en ny grupp.

Det innebär att vi har fått ett stillestånd i bevakningen av sårbarhetsfrågorna under en tid då sårbarheten alltmer ökat. Förhållandet är snarare det att det i dag råder en stor förvirring inom sårbarhetsområdet. Denna förvirring har visat sig i ett antal olika uppmärksammade fall. Den har också visat sig i ett antal olika kommittéer som regeringen tillsatt för att följa just sårbarhetsfrågorna i stället för att ge ett mandat för en fristående grupp att kritiskt granska olika myndigheters sätt att hantera sårbarhetsfrågorna. Den utskottsénighet om att kräva förslag till och redovisning av åtgärder som Kurt Ove Johansson talade om skall nog ses mot regeringens brist på handlingskraft.

Beträffande uppgiftslämnandet kan man, Kurt Ove Johansson, möjligtvis tycka att stat och myndigheter inte får samla inte för många uppgifter. Jag skulle vilja veta om Kurt Ove Johansson verkligen inte anser att det här och var samlas in för mycket uppgifter och om han inte anser att företagens delegation för uppgiftslämnande gjort en hel del nytta när det gällt att minska uppgiftsinsamlandet. Jag och många andra i Sverige är helt övertygade om att man kan göra mycket för att minska uppgiftsinsamlandet.

Slutligen, herr talman, till frågan huruvida regeringsrätten eller regeringen skall vara besvärinstansen över datafrågor. Jag tror att justitieministern på sätt och vis symboliserar regeringens inställning, som visar att det är viktigt att just regeringsrätten skall sköta den typen av besvär. Justitieministern har nämligen ett par gånger uttalat att regeringen kan ta en vidare hänsyn till denna typ av besvär än vad datainspektionen kan. Det är fel, för båda skall följa datalagen, och datalagen ger den enskilde rätt till skyddad integritet. I ett flertal fall har regeringen genom politisk godtycklighet luckrat upp det skyddet. Därför bör det vara regeringsrätten, inte regeringen, som är besvärinstansen i dessa frågor.

Anf. 220 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Herr talman! Kurt Ove Johansson räknade upp här vilka som ansvarar för sårbarhetsfrågorna – statsrådsgrupp, olika referensgrupper, rådet för säkerhets- och sårbarhetsfrågor, överstyrelsen för civilt försvar, resp. myndigheter, televerket osv. Det tycker jag inte inger speciellt stort förtroende,

särskilt som sårbarhetsberedningen i sin slutrapport poängterar att det är nödvändigt att inte splittra den mycket begränsade kompetensen inom ADB-säkerhet och sårbarhet. Man menar att det gäller att hålla ihop, kraftsamla resurserna för en gemensam insats inom alla olika samhällssektorer. Sårbarhetsberedningens slutsats var att samhället även framgent bör förfoga över *ett* organ för allmän överblick och kraftsamling inom sårbarhetsområdet.

I detta uttalande instämmer remissinstanserna, bl. a. rikspolisstyrelsen, riksrevisionsverket, statistiska centralbyrån, överbefälhavaren, överstyrelsen för civil beredskap, Kommundata, Svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges industriförbund, Svenska kommunförbundet och datainspektionen.

Det förslag som vi så småningom kommer att få bör alltså utmynnas i att de organ som Kurt Ove Johansson räknade upp får vika för ett organ, enligt sårbarhetsberedningens intentioner. Det kan bli så att ena handen inte vet vad den andra gör, och det gagnar inte lösningen av sårbarhetsfrågorna.

Anf. 221 KURT OVE JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Bengt Kindbom sade att de åtgärder regeringen hade vidtagit måste vara någonting som blivit färdigt i dag inför denna debatt. Så är det naturligtvis inte. Jag glädde mig åt att Bengt Kindbom korrigerade sig själv. Han medgav ju ändå att också oppositionens företrädare ingår i samrådsgruppen under regeringen med 25 ledamöter. Där har alla möjlighet att följa och delta i arbetet med att komma till rätta med problemen på dataområdet. I sitt första inlägg sade han t. o. m. att oppositionens folk inte längre skulle få komma till tals, så det var bra att han korrigerade sig själv på den punkten.

Till Gunnar Hökmark vill jag säga: Man måste vara en mycket obstinat regeringskritiker för att komma fram till de ståndpunkter som han kommit fram till. Jag vill, precis som i mitt inledningsanförande, hävda att det inte finns fog för den kritik som han på dessa punkter riktar mot regeringen.

När det gäller frågan varför regeringen och inte regeringsrätten skall vara besvärinstans vill jag påminna Gunnar Hökmark om vad man egentligen skall pröva. I första hand är det fråga om att avgöra hur man bäst skall förebygga riskerna för otillbörligt intrång i personlig integritet. Vidare måste det i vissa fall ske en avvägning mot samhällsekonomiska intressen. Sådana frågor skall naturligtvis inte avgöras av en domstol, av regeringsrätten, utan av regeringen. 1973 års resonemang och ståndpunkter, som ledde fram till att regeringen och inte regeringsrätten skulle vara besvärinstans, håller därför lika bra i dag som då.

Till Margitta Edgren vill jag bara säga: Den här uppräknningen av åtgärder som regeringen har vidtagit på detta område är precis vad Margitta Edgren efterlyste. För att inte splittra resurserna har man klarat ut detta med ansvarsfördelningen. Det är kanske den viktigaste insatsen när det gäller att samordna resurserna för att komma till rätta med de här problemen.

Anf. 222 BENGT KINDBOM (c) replik:

Herr talman! Eftersom Kurt Ove Johansson tog upp en polemik mot mig om datadelegationen och referensgruppen, som kom efter den, är det, för att förebygga nästa inlägg från Kurt Ove Johanssons sida, bäst att säga någonting.

Jag sade att Kurt Ove Johansson hade tur att det nu finns någonting att redovisa, som sätts i stället för sårbarhetsutredningen och datadelegationen. Jag har informerat mig om huruvida det finns några riktlinjer eller direktiv för referensgruppen, och jag kan konstatera att det inte finns någonting mer än vad som sades i propositionen förra hösten. Det är alltså vad man har att verka utifrån. Och då får man från oppositionens sida göra som Kurt Ove Johansson sade: man får följa arbetet och ta del av information från regeringen.

Det är alltså inte fråga om den status som det var på datadelegationen eller sårbarhetsutredningen. Då handlade det om kommittéfunktioner. Den fulla rätten att redovisa ståndpunkter föreligger alltså inte nu.

Det är viktigt att notera skillnaden mellan en referensgrupp och ett kommittéorienterat organ.

Anf. 223 GUNNAR HÖKMARK (m) replik:

Herr talman! Man behöver sannerligen inte vara någon särskilt obstinat regeringskritiker för att kunna anklaga regeringen för bristande handlingskraft i sårbarhetsfrågorna. Det räcker fullt väl med att man är en mycket regeringslojal riksdagsman, som Kurt Ove Johansson. Det visade han i sitt senaste inlägg här i kammaren. Han kunde ju inte räkna upp en enda konkret åtgärd för att minska sårbarheten i det svenska samhället som regeringen hade vidtagit under de fyra år som den suttit vid makten – inte en enda.

Man skall vara mycket lojal för att kunna påstå att detta vittnar om handlingskraft.

Den enda handlingskraft som regeringen har svarat för är att man har skapat en mängd olika kommittéer och grupper och på det viset splittrat upp kompetensen när det gäller att bevaka sårbarhetsfrågorna. Handlingskraften har bl. a. tagit sig uttryck i att man under ett år inte kunnat tillsätta en efterföljare till sårbarhetsberedningen.

Jag skulle gärna vilja – eftersom det ändå är rätt så många här i kammaren – att Kurt Ove Johansson, när han nu får en ytterligare replik, vilket vi andra inte kommer att få, räknar upp en enda konkret åtgärd som regeringen har vidtagit förutom tillsättandet av en massa olika kommittéer.

Man har inte varit beredd att betala priset för att minska sårbarheten. Det kräver nämligen att man är mer restriktiv när det gäller att samla in personuppgifter. Det vill inte Kurt Ove Johansson. Det kräver att man bygger ut sekretessen, och det kostar självfallet en del resurser. Det vill inte Kurt Ove Johansson, och allra minst vill statskontoret det. Statskontoret är ju ansvarigt för rationaliseringssträvandena. Därför hade det varit vettigt att ha en fristående grupp som bevakade sårbarhetsfrågorna, och inte låta statskontoret, som har det yttersta ansvaret för att bevaka rationaliseringen, sköta det.

Herr talman! När det gäller frågan om regeringen eller regeringsrätten

skall vara besvärinstans tror jag att det kloka och det enkla vore att gå till datalagen. Där står mycket klart att datainspektionen skall avgöra och tolka vad som är otillbörligt intrång. Det är datainspektionen, inte regeringen, som skall göra det. Jag tycker därför att Kurt Ove Johanssons inlägg i den delen vittnar om hur viktigt det är att det är regeringsrätten som fattar den här typen av beslut. Regeringen gör, precis som Kurt Ove Johansson faktiskt sade, godtyckliga bedömningar, och då urholkas datalagens skydd av den enskildes integritet.

Anf. 224 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Herr talman! Driv inte med mig, Kurt Ove Johansson. Nog är det väl att splittra resurser att dela upp en kompetens på sju åtta händer. Då kan man väl tala om splittrade resurser. Den trånga resursen när det gäller kunskapen om sårbarhet och förmågan att göra sårbarhetsanalyser är ju den mänskliga kompetensen. Det finns inte så många människor som verkligen kan detta, som kan identifiera sårbarhetsrisker och arbeta med förebyggande åtgärder, att de räcker till de sju åtta olika instanser som Kurt Ove Johansson räknade upp.

Anf. 225 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! I denna – åtminstone för debattlusten – föga inspirerande timme skall jag nöja mig med några få bemärkningar till ett betänkande som vpk inte har avgett några reservationer till.

I betänkandet tas bl. a. upp de enorma sårbarhetsproblem som den ohämmade datoriseringen och registreringen dragit på oss. Det är ytterst angeläget att snabba åtgärder vidtas. Konstitutionsutskottet skräder verkligen inte orden då det gäller det här problemet. Utskottets omdöme om den höga sårbarheten är att den är såväl oacceptabel som alarmerande. Utskottet förväntar sig snabba åtgärder från regeringen för att höja säkerhetsnivån på dataområdet. Det här handlar inte bara om de enskilda människornas integritet utan också om vårt lands säkerhet och oberoende. Vårt stora utlandsberoende på dataområdet ökar ytterligare oron.

Som svar på flera motioner hänvisar utskottet till det pågående arbetet i data- och offentlighetskommittén, DOK. Jag brukar inte vara så förtjust i att förvisa akuta problem till sittande utredningar. Men den här gången tycker jag faktiskt att det är välbetänkt, och detta inte enbart för att jag själv är ledamot av DOK.

Avvägningen mellan den personliga integritetens intressen och offentlighetskravet är inte helt enkel. Det samma gäller problemet att grundlagsreglera integriteten i datasamhället – en av de stora frågor som DOK just nu arbetar med. Och personnumret innebär ju inte bara risker för kontroll från överhetssamhället utan också garantier mot förväxlingar som hårt kan drabba den enskilde.

Herr talman! Jag noterar att moderater och folkpartister framför allt inriktar sig på den offentliga sektorn när det gäller attackerna mot personregistreringen. Och visst finns det också där mycket att rikta sökarljuset på. Men det vore ju klädsamt om ni litet mer intresserade er för t. ex. bankernas, försäkringsbolagens, kreditupplysningsföretagens stora

Prot. 1986/87:32
20 november 1986

Datafrågor

register. Får man tro seriösa opinionsundersökningar är det faktiskt dessa register som folk i allmänhet oroar sig mest för. Men dessa register är Gunnar Hökmark inte särskilt intresserad av. Det gör, herr talman, att jag inte är så väldigt imponerad av Gunnar Hökmarks kamp för den personliga integriteten. Den kampen tycks i många fall sammanfalla med en annan känd högerkampanj, kampanjen mot den offentliga sektorn.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 2 (begränsningar av uppgiftslämnandet)

Utskottets hemställan bifölls med 175 röster mot 94 för reservation 1 av Anders Björck m. fl.

Mom. 5 (moratorium för nya och utökade dataregister m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 232 röster mot 36 för reservation 2 av Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 6 (besvärinstans i frågor rörande datalagen)

Utskottets hemställan bifölls med 211 röster mot 57 för reservation 3 av Anders Björck m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

49 § Kammaren åtskildes kl. 23.51.

In fidem

BERTIL BJÖRNSSON

Olof Marcussen